

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Могилянська школа журналістики

Магістерська робота

Освітній ступінь – магістр

на тему: **«Проросійські наративи у серіалах російського
виробництва»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
спеціальності 061 Журналістика

Кіщук Іван Васильович

Керівник: Федченко Є.М.
кандидат політичних наук, доцент

Рецензент Квіт С.М.
доктор філологічних наук, професор

Магістерська робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2023р.

Київ 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ВСТУП	3
РОЗДІЛ 2. ОГЛЯД БІБЛІОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	6
2.1. Огляд літератури з питань виникнення та існування пропаганди у кіно	6
2.2. Джерела дослідження	14
Висновки до розділу 2	16
РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТЬ ПРОПАГАНДИ ТА ПОШИРЕННЯ НАРАТИВІВ У КІНО	17
3.1. Проросійські наративи: визначення основних понять	17
3.2. Фреймінг та теорія порядку денного як методи пропаганди у кіно	26
3.3. Контент-аналіз як основний метод дослідження	29
3.4. Проведення контент-аналізу	30
Висновки до розділу 3	33
РОЗДІЛ 4. ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИУКРАЇНСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ У СЕРІАЛАХ РОСІЙСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	34
Висновки до розділу 4	49
РОЗДІЛ 5.....	50
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

РОЗДІЛ 1. ВСТУП

Збройна агресія росії проти України стала стимулом до підняття в українському дискурсі питання споживання контенту російського виробництва. З початком повномасштабного вторгнення проблема споживання продуктів російської кіноіндустрії постало ще гостріше, оскільки на переглядах українцями російського контенту заробляють автори з росії, які платять податки у державну казну. А тому перегляд російського контенту почали прирівнювати до фінансування терористичних дій росії проти України.

Окрім того, російський контент та, зокрема, російські серіали використовуються для поширення пропаганди та проросійських наративів. Вони можуть впливати на свідомість аудиторії, сприяти викривленому сприйняттю реальності, формувати комплекс меншовартості, стирати кордони між культурами та світоглядами, дискредитувати Україну в очах громадян.

Попри застереження та фінансування російської агресії, українці продовжують дивитися серіали російського виробництва і в умовах повномасштабної війни. В трендах українського YouTube постійно присутні російські серіали. Небезпека полягає у тому, що російські серіали часто створюються за підтримки російського уряду: два з розглянутих у цьому дослідженні серіалів були профінансовані російським урядом. Саме тому дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва є актуальним, адже їх, як майданчик поширення пропаганди може використовувати російська влада.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну викрило ще й проблему того, що українці не вбачають загроз у споживанні російського контенту та, зокрема, російських серіалів. У суспільстві побутує думка про те, що це просто гарні серіали, а в Україні таких не знімають. Окрім того, російська мова в серіалах розглядається як «звичніша».

Згідно з вищенаведеними аспектами, **метою** дослідження є аналіз російських серіалів у трендах українського YouTube на предмет наявності у них проросійських наративів та гіпотетичний вплив цих наративів на українців.

Об'єктом дослідження є російські серіали у трендах українського YouTube.

Предметом дослідження є проросійські наративи у серіалах російського виробництва та їхній вплив на українців в умовах повномасштабної війни з росією.

Відповідно до теми, об'єкту та предмету дослідницькими питаннями, на які покликане відповісти це дослідження є:

1. Чи є проросійські наративи у серіалах російського виробництва, які є у трендах українського YouTube?

2. Як проросійські наративи можуть впливати на українців?

Зважаючи на це дослідницькими завданнями роботи є:

1. Проаналізувати російські серіали у трендах українського YouTube на предмет наявності у них проросійських наративів.

2. Виявити проросійські наративи у російських серіалах та систематизувати їх відповідно до категорій дослідження.

3. Описати наявні у російських серіалах проросійські наративи та надати припущення щодо їхнього гіпотетичного впливу на українську аудиторію.

Актуальність цього дослідження полягає у тому, що не існує попередніх досліджень проросійських наративів у серіалах російського виробництва, які потрапляли у тренди українського YouTube під час повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Робота складається з п'яти розділів. У першому розділі наукового дослідження подано обґрунтування актуальності дослідження, його мету, опис об'єкту та предмету дослідження, дослідницькі питання та завдання. У

другому розділі проаналізовано попередні дослідження проросійських наративів у продуктах російської кіноіндустрії та розглянуто літературу на тему пропаганди. Третій розділ присвячений теоріям фреймінгу і порядку денного, опису методу дослідження, поясненню методології дослідження, визначенню термінів, формуванню вибірки та процедурі дослідження. У четвертому розділі представлені результати дослідження та їх аналіз. П'ятий розділ представляє підбиття підсумків проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 2. ОГЛЯД БІБЛІОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Джерельна база для мого дослідження виявилася доволі обмеженою та вузькою, оскільки тільки незначна кількість дослідників звертали увагу на проросійські наративи у серіалах російського виробництва. Частіше дослідники аналізували саме окремі фільми та відверто антиукраїнські серіали. Важливою частиною досліджень російської пропаганди у кіно стали доробки журналістів, які публікували свої матеріали у медіа.

2.1. Огляд літератури з питань виникнення та існування пропаганди у кіно

Починаючи з 2014 року росія веде активну пропагандистську кампанію проти України. Проросійські наративи поширюються у медіа, продуктах кіноіндустрії, музиці та у всіх можливих видах контенту, який поширюється на телебаченні та в інтернеті.

Склалося так, що після початку війни у 2014 році багато українців проігнорували те, що росія є агресором і продовжили споживати російський контент.

У лютому 2022 року, ще до повномасштабного вторгнення росії в Україну на замовлення ЗМК «Сьогодні» було проведено соціологічне опитування результати якого показали, що 67% українців у віці 18-60 з міст населенням понад 50 тисяч дивляться російські фільми та серіали. На сході України цей показник становив 73% відсотки на сході України та 49% – на заході. [1]

Вже у 2022 Соціологічна група «Рейтинг» провели опитування та визначили, що 15% українців як і раніше дивляться російські серіали. Ще 15% повідомили, що почали дивитися серіали російського виробництва

рідше, але досі продовжують це робити. 46% перестали дивитися російські серіали і тільки 23% не дивилися і не дивляться. [25]

Окрім того, російські фільми та серіали активно дивляться на YouTube. Так, у 2021 році Офіційний блог – Google Україна повідомили, що до ТОП-10 найпопулярніших відео на українському YouTube входили відео російського виробництва. Серед них, наприклад, серіал «ЗОНА КОМФОРТА». [33]

Враховуючи таку популярність російського контенту в Україні цікавими для нас є саме проросійські наративи у цих серіалах. Адже, вони мають вплив на підсвідомість українців, розуміння нашої ідентичності. Перегляд серіалів російського виробництва стирає межі між культурами.

У колонці на Суспільне Культура Ігор Кромф розповів, наприклад, про російські стереотипи щодо окупованих територій, які росія використовує у кіно. Кромф відзначає, що кінематографі пострадянської росії можна чітко побачити антиукраїнські наративи. Як приклад подається російський сіквел «Брат», де українців у Чикаго зобразили як «бандерівську мафію». [11]

Враховуючи вищенаведені факти роблю висновок про те, що розповсюджене вживання російського кіно несе загрозу українській ідентичності і навіть суверенітету України, а тому критично важливо дослідити, які наративи несуть в собі російські серіали.

Анастасія Канівець у статті «Про російське кіно не «поза політикою» для світового глядача» пише наступне: «Сотні фільмів і серіалів, вироблених в Росії з 2000 року, наситили населення токсичною ностальгією, нападали на саме існування української нації, уславлювали і подавали як норму війну, милітаризували російське суспільство і віншували російську велич. Російське кіно (разом з медіа та іншою культурною продукцією) стало інструментом, котрий допоміг путінській еліті лишитись при владі, промивати мізки народу, і в той самий час здобувати міжнародне

визнання через участь у кінофестивалях». Авторка вказує на те, що міжнародна спільнота не усвідомлює те, що кінематограф підготував російське суспільство до війни і саме через це зараз 83% росіян підтримують війну росії проти України. На думку Анастасії Канівець міжнародна спільнота не розуміє того, що росія поширює свої наративи через кіно. Так, авторка вказує на те, що відколи почалося повномасштабне вторгнення росії українські кінематографісти закликали бойкотувати російське кіно, але іноземці не зовсім це розуміють. Як каже авторка, то у відповідь на заклики українських кінематографістів була отримана відповідь «мистецтво має бути поза політикою. [7, с. 42 – 44]

Анна Місюн, проаналізувала один із історичних наративів, що поширювався у рф. Відбувалося поширення цього наративу через серіал. Своє дослідження Анна Місюн викладає у статті «"Північне сяйво": візуалізація нового російського історичного наративу». Авторка дослідила серіал «Північне сяйво», який виходив на російському телебаченні. Головним аспектом дослідження стало те, що події серіалу відбуваються довкола героїні, котра їде в Карелію на острів Ладога та поринає у зв'язок з місцевими, які належать до фіно-угорської групи. У цей же час, як каже дослідниця, у мережі широко поширювався наратив про те, що Русь пішла саме з Ладоги. За збігом обставин, героїня серіалу називає Карелію своєю землею. Тобто, у серіалі просувається наратив про те, що росіяни є нащадками фіно-угорської групи, яка, за непідтвердженими дослідженнями, і сформувала Русь. Таким чином російському суспільству нав'язується наратив про те, що росія – правонаступниця Київської Русі. [14, с. 98 – 105]

У статті «Пропаганда у сучасному російському кінематографі» В. Левицький дослідив які тези використовувала російська пропаганда у фільмах 2009 – 2014 років. Автор дослідження взяв окрему вибірку фільмів та дослідив різноманітні пропагандистські наративи. Автор, наприклад,

зауважив, що у фільмі «Характер» сама сюжетна лінія є пропагандою. Головна теза, яку можна окреслити зі слів Левицького – це те, що Крим є російською територією. «Прямо показано ворогів – україномовних кримчан. І майже всі, хто говорить українською у фільмі, – телепні-русофоби». [13]

Тему історичних наративів у російському кіно дослідив і А. Семеній та виклав свої спостереження у статті «Антиукраїнська пропаганда у сучасному російському історичному кінематографі». Дослідник розглянув саме образ українця у сучасному російському історичному кіно і визначив, що в таких фільмах побутує відверта ксенофобія стосовно українців. Так, автор розповідає про те, що у 2009 році вийшов фільм «Тарас Бульба», який став продуктом спільного виробництва росії, України та Польщі. «Головне посилення екранізації «Тараса Бульби» зчитується просто і швидко: це фільм на славу російської землі, російського народу та російської зброї. Запорізька Січ за фільмом – також частина історії та культури саме Росії. У кінострічці масово використовуються епітети «русский» та фрази «русское товарищество», у той час, коли термін «Украина» якщо і вимовляється, то з неправильним наголосом на другий склад – «УкрАина» – пише у статті Семеній. [23, с. 83 – 86]

Леонід Мужук у своїй роботі «Кіно й телебачення чи троянський кінь?» дослідив поширеність російських телеканалів у пострадянських країнах та телеіндустрію в Україні загалом. Увагу дослідник звернув і на серіали, котрі транслюються по ТВ. «Саме в Україні Росія досягала вражаючого комерційного, а ще більшого ідейного успіху. Російський національний екранний продукт повністю поглинув наш ефірний простір і тепер щодня працює на утвердження російських цінностей» – так описував український інфопростір Мужук у 2013 році. [15, с. 93 – 101]

Ілля Гладштайн у своїй роботі «How Russian Cinema Dehumanized Ukrainians and Laid the Ground for Today's War Crimes» описав те, як у

російському кінематографі готували росіян до теперішньої війни. Автор також згадує антиукраїнську пропаганду у сиквелі «Брат», який здобув велику популярність у росії. Також автор звертає увагу, наприклад, на фільм «Ми з майбутнього 2», де росіяни потрапляють у нацистський Львів. «All Ukrainians are depicted as cruel but stupid Nazis» – пише Гладштайн. Також дослідник звернув увагу на популярний серіал «Моя прекрасна няня», де стереотипізовано відображено українку-заробітчанку. «...she is vulgar and naive, wears bright outfits, speaks with a strong Ukrainian accent, and generally behaves like a «second class citizen». [44]

Ніколас Рівс у своїй книзі «The Power of film propaganda: myth or reality?» описав методи пропаганди через кіно, які застосовувала Британія під час Першої та Другої світових війн, Радянський Союз у період з 1917 по 1928 роки та Німеччина протягом 1933-945 років. Завдяки дослідженням викладеним у книзі можна детально дослідити коріння сучасної російської пропаганди у кіно та зробити порівняльний аналіз і пропагандою у минулому та зараз. Це дозволить виокремити причинно-наслідкові зв'язки та зрозуміти як можна здолати засилля пропаганди та наративів. [53]

Російська пропагандистська машина зараз активно використовує саме історичні наративи. Їхнє засилля відстежується і у кінематографі. Активно історичними наративами послуговується і президент рф путін. Саме на цю тему Miguel Vázquez Liñán написав статтю «History as a propaganda tool in Putin's Russia». У цій статті аналізується пропагандистська кампанія, організована російською владою з метою просування версії історії країни у політичних цілях. Ця версія акцентує увагу на винятковості російського історичного розвитку та спрямована на відображення постаті володимира путіна – людини, яка зуміла здійснити низку національних проєктів, від яких часто відмовлялися протягом російської історії. Представлений у статті аналіз зосереджується на двох каналах, які використовувалися в кампанії: шкільні підручники та кіноіндустрія. [57]

Портрет українця у російському сучасному кіно дослідила і Софія Соколова у статті «Prohibition as a method of struggle against anti-ukrainian films». Авторка дослідила як у російському кіно будується образ українця.

Наприклад, авторка зауважує, що у фільмі «Чорні мисливці 2» показують як УПА стріляють у цивільних. Проте історичні дослідження вказують, що діяльність УПА не може розглядатися так однобоко. [55]

Грег Долгополов у своїй статті «How Solntsepyok, a brutal 2021 propaganda film, primed Russians for war with Ukraine» дослідив фільм «Солнцепек», котрий був знятий росіянами у 2014 році. Події фільму розгортаються у так званій «ЛНР». «Дія фільму починається в спекотний сонячний травневий день 2014 року в самопроголошеній Луганській Народній Республіці. Кілька машин, наповнених неголеними злочинцями, безглуздо вбивають групу селян, викрадають їхні годинники, гвалтують жінок і жорстоко б'ють дитину об стіну» - описує сюжет фільму автор. У своїй статті Долгополов вказує на те, що українців зображають як «right-wing skinheads and folk costume wearing psychopaths». У цій статті не тільки згадані наративи, які поширила російська пропаганда, але й одразу подано спростування ключових тезисів. [38]

ЗМК «First media about charity by zagoriy foundation» також звернули увагу на пропаганду у кінематографі. У своєму дослідженні вони проаналізували три фільми на предмет пропаганди в них. Одним із досліджуваних фільмів став російський сіквел «Брат». Автори статті пишуть: «Як не дивно, російська пропаганда любить наклеювати на українців ярлики «фашистів». Ця тенденція помітна і у фільмі «Ми з майбутнього» режисерів Олександра Самохвалова і Бориса Ростова. Події в цьому фільмі відбуваються в Україні, куди для участі в реконструкції приїжджають реформовані неонацисти Борман і Череп». [51]

Базуючись на дослідженні не лише фільму «Брат», але й інших, можна виокремити методи пропаганди, які можуть застосовуватися у кіно, що дозволить краще розгледіти саме російську пропаганду.

У дослідженні російської пропаганди треба звернути увагу і на феномен того, чому ця пропаганда працює. У статті «Does Russian Propaganda Work?» Theodore P. Gerber & Jane Zavisca розглянули існування російської пропаганди та її побутування. Автори пишуть, що дослідили вплив пропаганди на українців з різних регіонів. Результатом дослідження стало те, що на сході України 21% мешканців вважають росію партнером та союзником, а на заході України – 3%. [43]

Результати дослідження вказують на загальноприйнятну думку в Україні про те, що є залежність між регіоном та ступенем інтегрованості у російську культуру та вплив пропаганди. У контексті конкретно дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва не можна однозначно сказати, ким є люди, які ці серіали споживають, проте на підставі вищенаведеного дослідження можна припустити, що російський контент споживають більше ті, хто проживає ближче до кордону з росією. Також варто звернути увагу на те, що російськомовне населення України може більше тяжіти до споживання серіалів російською мовою. Тобто, можна припустити, що існують регіональні відмінності у споживанні російського контенту.

Для розуміння природи створення наративів та їхніх можливих впливів варто звернутися до книги «Russian Social Media Influence: Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe». Група авторів дослідила вплив росії на країни Східної Європи та визначили методи та засоби поширення російської пропаганди. Особливу увагу під час роботи було звернено на пропаганду саме у соціальних мережах. Варто розуміти, що коли мова йде про проросійські наративи у кіно, то варто і звертати увагу і на те, що з фраз, кадрів фільму чи героїв створюють окремі відео,

меми, жарти та поширюють їх у соцмережах. Таким чином наративи з кінематографії перетікають у зовсім іншу площину – соціальні мережі. [54]

Варто також враховувати і те, що росія веде пропагандистську війну не лише проти України, але й інших країн. Наприклад, у статті «Russian propaganda, disinformation and Estonia's experience» дослідник Viljar Veebel визначив які саме методи пропаганди використала росія проти Естонії. «Over the past decade, disinformation has been a main tool of Russian propaganda during conflicts. The targets of Russian media are labelled “fascists” or “criminals,” which is intended to discredit those countries in the eyes of the West and to convince the Russian people that their government's actions are just. In this light, providing balanced information sources to Russians is an important policy goal» - пише про російську пропаганду дослідник. [58]

Для нас це важливо, оскільки ми можемо дослідити методи пропаганди РФ в Естонії та не дозволити РФ застосувати такі ж методи проти нас.

У книзі «Propaganda. Its psychology and technique» дослідник Leonard Doob дослідив психологію та техніки, які використовує пропаганда. Для нас це важливо, щоб розуміти який вплив може мати пропаганда, які техніки її існують. Це дозволить нам успішно протистояти російським наративам. Зокрема, і тим, що поширюються у фільмах та серіалах. [39]

Питання побутування російських наративів розглянуто книзі «Ревізія історії», де систематизовано та зібрано історичні наративи щодо України. Наприклад, у роботі досліджено та зруйновано міф про те, що «українці – це «русские» [21, с.13]. Цей наратив буде в подальшому дослідженим у цій роботі, оскільки є всі ознаки того, що росіяни можуть вплітати його у серіали.

Отож, існує багато досліджень на тему пропаганди як такої та пропаганди у російському кіно. Проте дослідження саме сучасних російських серіалів не проводилося. У наступному розділі будуть викладені

трактування термінології та джерела дослідження, які стосуються саме наукових доробків.

2.2. Джерела дослідження

Для проведення дослідження важливим є визначення термінів, котрі будуть розглядатися у роботі. Саме розуміння дефініції термінів уможливило проведення дослідження.

Одним із ключових понять є визначення поняття пропаганда. Енциклопедія «Британіка» визначає пропаганду як поширення інформації, фактів, аргументів, напів правди та брехні для впливу на суспільну думку. Також у «Британіці» подано розширене тлумачення пропаганди, згідно з яким «пропаганда» є більш-менш систематичною спробою маніпулювати упередженнями, поглядами та діями за допомогою символів. [40]

Саме таке трактування «пропаганди» є значимим для дослідження, оскільки воно підтверджує гіпотезу того, що зображені у російських серіалах символи та висловлювання мають систематичний характер, що є ознакою пропаганди.

Поряд з «пропагандою» у «Британіці» подано певний перелік пов'язаних термінів та визначень. Важливим для дослідження є термін «brainwashing», який полягає у систематичному докладанні зусиль до того, щоб переконати невіруючих прийняти певну доктрину чи наказ [41].

Дослідник Юрій Шведа поділяє пропаганду на конструктивну та деструктивну. За його словами, конструктивна пропаганда полягає у тому, щоб донести реципієнту інформацію у зрозумілій формі, а її мета – це сприяння гармонії у соціумі та виховання людей згідно з загальновизнаними цінностями. Її мета – це благо тих, на кого вона скерована. Що ж стосується деструктивної пропаганди, то вона працює за принципом «мета виправдовує засоби» і має на меті розпалювання ворожнечі, провокування конфліктів та суперечностей у соціумі. Окрім

того, деструктивна пропаганда створює паралельний світ, де існують викривлені чи перевернуті цінності та переконання. Інструментами деструктивної пропаганди є маніпуляція та навіювання. [31, с. 92]

Гарольд Лассвелл у своїй праці «Language of politics» визначає те, що пропаганда працює насамперед для розповсюдження політичних міфів та стереотипного сприйняття. Політичний міф, на думку Лассвелла є сукупністю соціальних переконань до яких входить ідеалізоване бачення влади у межах конкретного суспільства [48, с. 9].

Таке трактування Лассвелла дає краще розуміння того, чим ж є російська пропаганда та з якою метою вона поширюється. Аналіз сучасної політичної ситуації у росії та накладання на ці події тлумачень Лассвелла пояснює природу російської пропаганди та окреслює межі можливого поширення російських наративів. Таким чином можна звузити коло пошуку наративів, адже вони мають прямий зв'язок з політикою. Зокрема, у випадку конкретно цього дослідження – з політичним режимом у росії.

Науковець Сергій Лапшин під час дослідження політичної культури студентської молоді зазначив, що кіно є сильною зброєю, яку використовує політична пропаганда. Лапшин вважає, що серед усіх ЗМІ саме кіно має найбільшу гіпотетичну силу впливу на аудиторію. Зокрема, автор говорить про емоційний вплив на глядачів, який посилюється через глибоку ідентифікацію з особами та подіями на екрані. Також Сергій Лапшин пише, що кіно створює безліч психологічних патернів, міфів та стереотипів, які люди використовують у реальному житті. І саме цей вплив привернув увагу політиків. [12]

Важливо те, що Сергій Лапшин розглянув кіно як інструмент пропаганди саме у контексті дослідження його впливу на молодь. Це дає лише підтверджує гіпотезу про те, що наявні у російському кіно наративи можуть впливати на реципієнтів і формувати їхню політичну культуру.

Дослідниця М. Теліцина у своїй статті «Політична пропаганда у кіно» пише про те, що у кіноіндустрії ефективно використовуються технології пропаганди. Однією із найвпливовіших авторка визначає технологію «Емоційний резонанс», яка полягає у зверненні до почуттів людини. Теліцина пише, що якщо здійснювати підсвідомий вплив на емоції людини, то жоден адекватний контраргумент не спрацює. Дослідниця каже, що ця технологія виразно прослідковується у мелодрамах та телесеріалах, які тримають глядача у постійній емоційній напрузі [26].

Висновки до розділу 2

Отож, під час пошуку праць інших науковців, які б досліджували тему російської пропаганди та наративів у кіно, виникла проблема того, що ця тема мало досліджена. Зокрема, це обумовлено тим, що активно досліджувати російську пропаганду почали після початку війни у 2014 році. Дійсно, такі дослідження почали проводитися, але у дуже малих масштабах. Окрім того, для дослідження російської пропаганди у кіно науковці більше звертали увагу саме окремі фільми (найчастіше – художні) та не зважали значно саме на серіали. Прогалина попередніх досліджень полягає у тому, що майже ніхто не розцінював серіали російського виробництва як такі, що містять в собі значну кількість наративів. Предметами досліджень ставали фільми та лише деякі серіали, де чітко можна відслідкувати пропаганду чи антиукраїнську риторика, а «звичайні», наприклад, російські мелодрами не досліджувалися широко.

Ще однією важливою прогалиною у попередніх дослідженнях є визначення, виокремлення та систематизація можливих та наявних проросійських наративів у кіно. Дослідники більше звертали увагу на такі очевидні речі як антиукраїнська риторика, проте опускали російсько-пострадянські наративи, які зараз активно викорінюють в Україні.

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТЬ ПРОПАГАНДИ ТА ПОШИРЕННЯ НАРАТИВІВ У КІНО

Дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва я побудував довкола теорії фреймінгу та теорії порядку денного. Як на мене, саме ці теорії найкраще можуть окреслити вплив російської кіноіндустрії на українське суспільство.

3.1. Проросійські наративи: визначення основних понять

Російська пропаганда у кіно відзначається не лише прославлянням тоталітарного уряду чи антиукраїнською позицією. Існує безліч російських наративів, які перекочували у сучасну росію як спадщина Радянського Союзу. В Україні ж радянського спадку намагаються позбутися, щоб віддалитися від російської ментальності та поглядів на життя. Євроінтеграційні процеси в Україні значно сприяють декомунізації.

Олександр Гриценко у своїй книзі «Декомунізація в Україні як державна політика та соціокультурне явище» вказує на те, що декомунізація – це тривалий та багатогранний політичний та соціокультурний процес, який підважує та усуває з публічного простору та суспільної свідомості політичної, ідеологічної та культурної спадщини комуністичного періоду в нашій історії [3, с. 9].

У статті «Кіно та програмування архетипів «радянської людини» (1953 – 1991): українська версія» дослідник Ю. Каганов подає приклад одного з радянських наративів: «радянський кінематограф багато в чому наслідував голлівудський принцип «створення Америки» – конструювання уявного вигаданого життя для власного населення і дарував утопічну віру про невпинний прогрес (космос, цілина, герої)» [6, с.77].

Такий ж наратив можна відслідкувати, на мою думку і у сучасній росії. На прикладі цього наративу можна звернутися до теорії фреймінгу. Дослідниця Жанна Петровська у статті «Ефект фреймінгу: пострадянський та західний досвід» вводить поняття «класичний фрейм», який за її словами є способом виокремлення фактів для створення власної картини дійсності в інформаційному полі без їх викривлення. Петровська вважає фреймінг рамкою, яка обрамлює інформаційне поле. [18, с. 173]

Співставлення радянсько-російського підходу до створення кіно та теорії фреймінгу формують бачення того як працюють проросійські наративи та як вони можуть впливати. Приклад створення фрейму довкола «чудового» життя в росії та невинного прогресу – це лише один з прикладів того, як російська пропаганда у кіно може змінювати свідомість глядачів серіалів, серед яких є, зокрема, українці. Фреймінг довкола, наприклад, «могутності» росії є небезпечним для української державності.

Або ж, наприклад, фреймом, який поширювався і через кіно стало визначення російської армії як «другої армії світу», яке розвивалося паралельно з мілітаризацією свідомості російського суспільства.

Кандат історичних наук П. Сацький у статті «Витоки мілітаристської свідомості російського суспільства» пише про те, що мілітаризація свідомості росіян відбулася на тлі провальної війни Радянського Союзу у Афганістані та виведення радянських військ з Німеччини, що спровокувало втрату популярності та соціальної позиції професії військового. «Російське суспільство, котре пережило ряд шоків періоду ломки радянської системи, сформувало запит на реванш за втрату свого імперського становища й почуття приниження від активної західної культурної експансії». [22, с. 85]

Можна припустити, що саме бажання «реваншу» стало поштовхом до створення низки пропагандистських російських фільмів та серіалів, які возвеличували російську армію. Проте аж у 2015 році російські мілітарні

серіали та фільми вироблені після 1991 року були заборонені для показу в Україні [5].

Для дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва я обрав категорії за якими аналізуватиму серіали. Фактично, ці категорії є відображеннями термінології, яка потребує роз'яснення.

Українофобія. У статті «Українофобія як явище та політтехнологія» поняття українофобія визначається як «система поглядів та дій, що мінімізують, заперечують чи нівелюють їхній вплив на суспільно-політичні та культурні процеси, суб'єктність Української держави, консолідацію українського народу та нації, питомі етнокультурні ознаки та уявлення українців, державотворчий потенціал українців, агресивно нав'язують українцям нетрадиційні для них етнокультурні риси, або ігнорують українську мову та культуру, державно-національні символи». Також автори статті визначають головні концепти українофобії. Основними з них є: заперечення факту існування української мови та територіальної соборності нації; впровадження історичних міфів, які не є україноцентричними; погляд на українську націю як штучну. [27, с. 9 – 10]

У цьому дослідженні до поняття українофобії я також відніс антиукраїнські висловлювання та пригноблення українців.

Так звана «сво». У контексті сучасної повномасштабної війни росії проти України важливо окремо винести проблему просування у серіалах російського виробництва так званої «сво». Значення цього терміну важливо зазначити, оскільки він виник на початку повномасштабної війни і має своє трактування, яке варіюється залежно від того, хто цю аббревіатуру вживає. Російське трактування полягає у тому, щоб не називати війну війною. Ширше визначення терміну «сво» було висвітлено у статті «Defining the «Special Military Operation». У цій статті вказано таке визначення терміну «сво»: «From a Western lay perspective, the Russian's use of the term «special military operation» is simply a euphemism for «war». [50]

Дослідження російських серіалів на предмет пропагування так званої «сво» є важливим аспектом аналізу проросійських наративів. Особливо це актуально для серіалів, які були випущені після початку повномасштабного вторгнення.

Імперіалізм. У статті «Політичні та ментальні засади російського імперіалізму» автори вказують, що імперіалізм є ірраціональним потягом до військової експансії, абсолютної безпеки, «приватизації» владною верхівкою державних функцій та перетворення їх на джерело власного прибутку. Також автори як похідний виділяють «російський імперіалізм». Його відмінною ознакою є те, що він передбачає не лише військову експансію, але й ідейну, світоглядну. Захопленим народам російський імперіалізм насаджує власну картину світу, світогляд. Новим визначенням у контексті російського імперіалізму є рашизм. Автори статті ототожнюють ці два поняття і дають таке визначення: «Російський імперіалізм (рашизм) – це синкретизм російського нацизму, православізму та психотравмуючої ностальгії за СРСР, що перетворилося в імперську ідентичність». [19, с. 22]

Прояви рашизму у серіалах російського виробництва можуть мати вплив на свідомість українців та виправдовувати російську агресію.

Проросійські наративи у серіалах російського виробництва формують специфічне проросійське бачення у аудиторії і, можна припустити, що використовують методи, які описує теорія порядку денного.

Дослідник В. Ковалевський у статті «Порядок денний: теорія і метод структурування політичної реальності» пише, що «порядок денний як метод становить собою спосіб, яким відбувається структурування реальності (у першу чергу суб'єктивної, але яка скидається на об'єктивну)». Ковалевський пише про теорію порядку денного саме у контексті медіадосліджень і акцентує основну увагу на формуванні порядку денного саме представниками ЗМІ. [9, с. 214]

Дійсно, теорію порядку денного застосовують найчастіше для дослідження медіа та оцінки їхньої діяльності. Проте, як на мене, можна говорити про формування порядку денного також і російською кіноіндустрією, оскільки при написанні сценаріїв автори можуть уникати певних тем та насичувати текст лише окремими подіями, баченнями.

Наприклад, у статті «Вітчизняний кінематограф як протидія інформаційній агресії російської федерації (на прикладі історико-патріотичного кіно)» дослідниця О. Семенова дослідила фільми російського виробництва, котрі знімалися у так званих Л/ДНР. Одним із прикладів авторка подає фільм «Правда. Цель 102», 2015 р., який розповідає про «захоплення» Слов'янська «бійцями» Нацгвардії України. У фільмі простежується наратив про «американських найманців», що воюють на боці українців... [24, с. 42]

Але очевидно, наприклад, що у цьому фільмі не йдеться про те, що участь у бойових діях проти України брали і представники російської армії. Також опускалася тема підтримки терористів з боку росії, зокрема, зброєю. Тобто, вигідна для росії точка зору у пропагандистському кіно висвітлювалася, а всі інші – приховувалися. Таким чином, на мою думку, фільми формують порядок денний. У випадку з фільмом «Правда. Цель 102» порядок денний формувався для російського суспільства та людей, котрі проживали на окупованих територіях Луганської та Донецької областей.

Радянщина. Не існує конкретного тлумачення цього терміну. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «радянщину» визначають як «те, що характеризувало радянський період історії, було властивим йому» [20].

На мою думку, термін «радянщина» є сукупністю, поєднанням радянського погляду та життя та ідеології. Так, наприклад, у цьому

дослідженні у контексті «радянщини» я розглянув саме прославлення Радянського Союзу, ідеології комунізму та радянський світогляд.

Вищенаведені терміни – українофобія, «сво», імперіалізм, радянщина – є, на мою думку, найдосліджуванишими зараз у контексті російської пропаганди проти України. Проте, у цьому дослідженні я також додав ще такі категорії, які, на мою думку, належать до проросійських наративів: расизм, дискримінація ЛГБТК+ спільноти, гетеронормативність, мізогінія, бандитизм, халатність, російська символіка, російські урядові будівлі, російські топоніми.

Расизм. У енциклопедії «Британіка» вказано, що расизм – це «переконання, що люди можуть бути розділені на окремі та виняткові біологічні сутності, які називаються «расами»; що існує причинно-наслідковий зв'язок між успадкованими фізичними рисами та рисами особистості, інтелекту, моралі та іншими культурними та поведінковими особливостями; і що деякі раси за своєю природою переважають над іншими». [42]

У контексті дослідження російських серіалів я дослідив саме расизм щодо інших націй, адже проблема дискримінації українців буде включена до категорії «українофобія».

Дискримінація ЛГБТК+. Під дискримінацією зазвичай розуміють негативне ставлення, упередженість, насильство, несправедливість і позбавлення певних прав людей з причини їхньої належності до певної соціальної групи [4, с. 10].

Що ж стосується ЛГБТК+ людей, то дискримінація вибудовується саме на підставі сексуальної орієнтації. Прикладом того, що у росії розвинена гомофобія є введення російською пропагандою неологізму «Гейропа», який означає «Європа геїв». Цей неологізм був добре

сприйнятим російським суспільством та став широковживаним. Новостворений концепт «Гейропа» створює кордони ідентичності між росіянами та європейцями та включається у формування нової національної ідеї в росії. Окрім того, російські гомофоби заявляють, що представники ЛГБТ стали результатом розвитку європейської демократії. [16, с. 159]

Гетеронормативність. Т. Червінська у статті «Квір-сім'я: між гетеронормативністю та патріархатністю» пише про те, що гетеронормативність – це канон гендерних та сексуальних відносин, який позначає суспільний порядок, у межах якого гетеросексуальна поведінка та ідентичність є привілейованими у суспільстві у порівнянні з гомосексуальною. [29, с. 88]

«Гетеронормативність передбачає гетеросексуальність як єдино можливу, природну і нормальну форму відносин. Одним з її проявів є переконання, що люди завжди діляться на дві протилежні групи: чоловіків або жінок, гомо- або гетеросексуалів, мужніх або жіночних, виконуючих «чоловічу» або «жіночу» ролі». [29, с. 92]

Окрім цього, до гетеронормативності я відніс також поділ обов'язків на «чоловічі» і «жіночі», соціальний устрій за умовною моделлю «чоловік – заробляє, жінка – витрачає його кошти і не працює».

Мізогінія. У книзі «Гендер для медій» подається наступне визначення мізогії – «(від грец. *misos* – ненависть або зневага та *gune* – жінка) – зневага, презирство, принизливе ставлення до жінок як до групи, переконання, що жінки гірші за чоловіків». [2, с. 113]

Прикладом того, що мізогінія є розвиненою у росії та закладається у свідомості російського суспільства є зґвалтування окупантами жінок в Україні. «Згідно з феміністичними теоріями жінки в національному дискурсі грають різноманітні ролі, зокрема біологічну та соціальну; культурну; жінка також є символом та втіленням життя. Зґвалтування під час війни спрямоване на знищення багатьох соціальних ролей жінки» -

пишуть у своїй статті «Зґвалтування як зброя у війні» О. Швед та Н. Мірошніченко. [30, с. 234]

Не виключено, що культура зґвалтування серед російських військових могла формуватися і через споживання кінопродукції, котра містила в собі елементи мізогінії та приниження жінок.

Бандитизм. Згідно з Кримінальним кодексом України, бандитизм – «це організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі». [10]

У межах дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва у контексті бандитизму я також дослідив «лихі 90-ті» та їх романтизацію. Прикладом такої романтизації назвав би серіал «Бригада».

У статті «Умови, які впливають на формування особи злочинця, що вчинює злочини проти громадської безпеки» кандидат юридичних наук О. Кириченко пише, що «після перегляду серіалу «Бригада» велика кількість молоді бажали би стати героями фільму, які за сценарієм належали до злочинців, що діяли у складі банди». Дослідник пише про те, що сцени насильства, які показує телебачення, можуть ставати джерелом злочинного досвіду. Таким чином пропагується культ «успішних злочинців». [8, с. 205]

Саме тому можна припустити, що трансльований у російських серіалах «бандитизм» може згубно впливати на українську аудиторію та спричиняти зростання насильства та кількості злочинів.

Халатність. Академічний тлумачний словник української мови визначає халатність як «недбайливе, несумлінне ставлення до чого-небудь». Синонімом до халатності є недбалість [28]. Кримінальний кодекс України ж визначає халатність так: «невиконання або неналежне виконання посадовою особою своїх службових обов'язків через недбале чи несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди державним чи громадським

інтересам або охоронюваним законом правам та інтересам окремих фізичних чи юридичних осіб». [10]

Російська символіка. У дослідженні окреме місце відведене демонстрації державних символів рф: прапор, герб, георгіївські стрічки. Часто у російських серіалах трапляються погони та нашивки з символікою у поліції та військових. Також сюди я вніс і військову форму росіян, оскільки в умовах війни питання розрізнення українського та російського військового постало дуже гостро. Суспільний мовник випустив статтю, у якій є роз'яснення того, які кольори форми у ЗСУ та армії росії. Вказано, що росіяни носять форму болотного кольору. [34]

Важливо розуміти, що в умовах війни українці мають розрізняти військову форму окупантів та військових ЗСУ. Зображення російських військових у кіно, які носять форму болотного кольору, стирає межі розрізнення. Серіали можуть «нормалізувати» російських військових і спричиняти плутанину, що небезпечно в умовах війни. Показовою є історія, коли літня жінка вийшла до українських військових з радянським прапором в руках – вона переплутала їх з російськими військовими. [32]

Російські урядові будівлі. Важливим аспектом є також наявність у російських серіалах урядових будівель. Зазвичай, на них є символи державної влади та таблички з назвами установ.

Російські топоніми. Топоніми, що трапляються у серіалах найчастіше є саме назвами російських міст. Можна припустити, що активне застосування топонімів, які притаманні росії може спричиняти стирання кордонів між державами і таким чином, ніби, «поєднувати» країни у неіснуючий СРСР.

Дослідження вищенаведених проросійських наративів у серіалах російського виробництва дозволить показати наскільки теорії фреймінгу та теорія порядку денного реалізуються кіноіндустрією країни-агресорки і яку

небезпеку це може нести для української державності, зокрема, під час повномасштабної війни.

3.2. Фреймінг та теорія порядку денного як методи пропаганди у кіно

У дослідженні використано теорію фреймінгу, оскільки за її допомогою можна проаналізувати та припустити, які фрейми в українському суспільстві формуються після перегляду російських серіалів.

Ірвін Гофман, у своїй роботі «Теорія фреймів» писав, що люди на основі попереднього життєвого досвіду створюють інтерпретації, класифікують їх. Саме ці інтерпретації Гофман називає фреймами. [45]

Дослідниця Д. Грейбер пише про те, що важливо у контексті дослідження фреймів вивчати саме спосіб сприймання та культивування інформації аудиторією. Адже цей процес передбачає надання значень сучасним подіям на основі попереднього досвіду та переконань. Крім того, Грейбер пише про те, що легше людьми запам'ятовуються події, що є драматичними, дають значне емоційне напруження. На основі цього був побудований фреймінг, який позначає трансляцію повідомлення таким чином, що воно вкладається у голову реципієнта згідно з схемами, які є зафіксовані у свідомості. [46, с. 490]

Тобто, на основі тверджень Грейбер можна припустити, що українці, які дивляться серіали російського виробництва, можуть формувати бачення на ситуацію висвітлену у серіалі на основі пережитого емоційного досвіду. Таким чином, це може вплинути на формування фрейму довкола окремих питань, які можуть вибути вигідними російському тоталітарному режиму та, наприклад, виправдовувати агресію росії проти України чи стирати кордони ідентичності між українцями та росіянами. Такий висновок можна зробити з урахуванням того, що російські серіали найчастіше є драмами. А

драматичні жанри, як от мелодрама чи комедія, передбачають значне емоційне навантаження на глядача.

Інше визначення фреймінгу дають дослідники Деніс Чонг та Джеймс Друкман. Вони пишуть про те, що фреймінг належить до процесу, за допомогою якого люди розвивають певну концептуалізацію проблеми або переорієнтовують своє мислення щодо проблеми. Також дослідники зазначають, що одним із негативних ефектів фреймінгу є те, що іноді навіть незначні зміни у представленні проблеми чи події можуть викликати значні зміни думок. [35, с. 104]

Ще одне важливе трактування фреймінгу можна знайти у роботі «War or Peace Journalism? Asian Newspaper Coverage of Conflicts». Дослідники стверджують, що фрейми новин, які вони досліджували, мають вплив на інтерпретацію подій та оцінювання проблем. [49, с. 311 – 329]

Було встановлено, що фреймінг може впливати як на окремого індивіда, так і на соціум загалом. Реципієнт може проживати фрейм на особистому рівні та формувати власне ставлення до проблеми. Якщо ж мова йде про рівень соціуму, то фрейми можуть підштовхувати до прийняття рішень та колективному волевиявленню, яке може бути результативним та спонукати до дій. Потенціал концепції фреймінгу полягає у фокусуванні на комунікативних процесах. Комунікація — це не статичний, а скоріше динамічний процес, який включає створення фрейму і його встановлення. [37, с. 51 – 62]

Підсумовуючи вищенаведене можна припустити, що фреймінг впливає на свідомість аудиторії та може стати приводом до дій. Таким чином, фрейми, які вибудовує російський кінематограф, зокрема, у серіалах, може мати вплив на українське суспільство і відображатися не лише у свідомості, але й спонукати до фізичних дій.

Теорія порядку денного. Дослідник Ковалевський пише про те, що підходи теорії порядку денного найчастіше застосовуються під час дослідження піару, консалтингу політики та зв'язків з урядовими організаціями. [9, с. 213]

Проте, на мою думку, про формування порядку денного можна і говорити при аналізі серіалів російського виробництва, адже написання сценаріїв та насичення їх подіями відбувається свідомо. Тобто, існує простір для маніпуляцій над вибором історій та тем, які будуть підняті у серіалі.

Ковалевський пише про те, що порядок денний як метод є суб'єктивним способом конструювання реальності, яку часто можуть плутати з суб'єктивною. Функції методу порядку денного полягають у:

- формуванні ставлення щодо проблеми;
- створенні резонансу довкола певних питань, який спонукає дії;
- перемикання акценту з одних подій на інші. [9, с. 214]

Методами формування порядку денного є формування фрейму, який має чіткі межі і окремі правила; трансформація інтерпретацій, яка полягає у підміні визначень і створює конфлікт трактувань; розмивання основної теми шляхом додавання підтем, які відволікають увагу від головного [9, с. 216]. Теорія встановлення порядку денного є важливою теорією не лише щодо масової комунікації, але й поширюється на інші пов'язані соціальні науки [52].

Це твердження говорить про те, що теорію порядку денного можна розглядати не лише у контексті медіадослідження, але й розширювати поле для її застосування.

Також варто звернути увагу твердження, яке висловив Cohen у своїй праці «The press and foreign policy». Дослідник вказав, що преса може не мати успіху більшу частину часу, розповідаючи людям, що думати, але вона

може бути надзвичайно успішною, розповідаючи людям про що думати. [36, с. 13]

Підсумовуючи вищенаведене, можна припустити, що російські серіали можуть мати ознаки формування порядку денного як і серед російської, так і серед української аудиторії. Таким чином, українська аудиторія може піддаватися підсвідомому впливу російського порядку денного та відволікатися від глобальних проблем, таких як, наприклад, повномасштабне вторгнення росії в Україну.

3.3. Контент-аналіз як основний метод дослідження

Контент аналіз полягає у детальному аналізі інформації та виявленні слів, тем чи понять і дослідження зв'язків між ними. [17, с.187]

Дослідник Кріпендорф визначив контент-аналіз як дослідницьку техніку, яка застосовується для виокремлення з матеріалів посилань. Дослідники, які працюють з цими посиланнями можуть робити це у різних часових відрізках, проте це, можливо, не впливає на результативність дослідження. Також Кріпендорф відзначає, що найважливішим аспектом надійності дослідження є повторюваність. Результати контент-аналізу мають бути такими, щоб їх можна було легко дослідити та перевірити докази на яких побудоване дослідження. [47, с. 18]

Контент-аналіз займає важливе місце в широкому спектрі дослідницьких інструментів, доступних дослідникам. Контент-аналіз є ненав'язливою технікою, яка дозволяє дослідникам аналізувати відносно неструктуровані дані з огляду на значення, символічні якості та виразний зміст, які вони мають, а також на комунікативну роль, яку вони відіграють у житті джерел даних. Поєднання цих ознак є унікальним серед методів дослідження. Оскільки фактично всі соціальні процеси можна розглядати як трансльовані через матерію, яка має значення для учасників — символи, повідомлення, образи, вистави та організаційні явища, навіть

недискурсивні практики – найширше застосування аналізу контенту є в соціальних і гуманітарних науках. [47, с. 44]

Дослідник Г. Теодорсон пише про те, що контент-аналіз є методом дослідження, якому притаманна об'єктивність, системність, кількісний опис та аналіз комунікації (текстової, усної, візуальної). Як приклад джерел дослідження Теодорсон називає статті, фільми, комікси, публічні промови... Дослідник пише про те, що застосування аналітичного підходу до аналізу одиниць дослідження дозволяє виокремити загальні та спеціальні теми, які можуть здаватися непомітними чи незначними при поверхневому ознайомленні. Базуючись на дослідженні цих тем можна дослідити та припустити як впливають ці одиниці на реципієнтів та характер впливу: навмисно або ненавмисно. [58, с. 75]

Вищенаведене та, зокрема, визначення Теодорсона дозволяють стверджувати, що метод-контент аналізу підходить для дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва. Що важливо, на підставі результатів дослідження можна буде давати оцінку наявним у російських серіалах наративам та досліджувати їхній потенційний та гіпотетичний вплив на українців.

3.4. Проведення контент-аналізу

Для дослідження наявності проросійських наративів у серіалах російського виробництва був обраний саме контент-аналіз, оскільки цей метод дозволяє зрозуміти, які саме наративи транслуються у російських серіалах, наскільки широко вони репрезентовані та який гіпотетичний вплив можуть мати на реципієнтів з України.

У книзі «Mass Media Research: an Introduction» дослідники Вімер та Домінік визначають кроки контент-аналізу [59, с. 155 – 179]:

1. Формування гіпотези.

Протягом повномасштабного вторгнення росії в Україну в українському дискурсі активно піднімають проблему споживання українцями контенту, що вироблений у росії. Мою увагу привернуло те, що у трендах українського YouTube регулярно з'являються російські серіали. Враховуючи викладені у попередньому розділі твердження про пропагандистський характер російської кіноіндустрії – я припустив, що у серіалах виробництва рф можуть бути проросійські наративи, які споживають українці.

Базуючись на цій гіпотезі я визначив два дослідницькі питання:

- Чи є проросійські наративи у серіалах російського виробництва, які є у трендах українського YouTube?
- Як проросійські наративи можуть впливати на українців?

2. Визначення простору дослідження.

Контент-аналіз було використано для дослідження російських серіалів у трендах українського YouTube. Тобто, під час визначення простору дослідження я зважав саме на тренди YouTube та країну-виробника. Наявність російських серіалів у трендах українського YouTube можна перевірити у вкладці «У тренді» на платформі YouTube.

Період дослідження січень 2023 – травень 2023.

3. Вибір аудиторії.

Досліджувана аудиторія – українці-користувачі YouTube. Вік та стать аудиторії не включені у дослідження широко, оскільки такою інформацією володіє тільки власник YouTube-каналу, де розміщений серіал або ж головний офіс YouTube, а тому я зробив висновок, що ця інформація не є доступною для дослідження.

4. Визначення одиниці аналізу.

Одиниця аналізу – російські серіали у трендах українського YouTube. Одиниці аналізу відрізняються між собою, оскільки у тренди потрапляють як і окремі серії, так і компіляції з декількох серій. Тому роблю висновок,

що одиниця аналізу – це відеоряд, що потрапив у тренди. Жанр серіалів у цьому дослідженні не врахований, щоб зробити дослідження об'єктивнішим.

5. Створення категорій.

Категорії дослідження фактично відображають суб'єктивно визначені мною у межах цього дослідження проросійські наративи, що були описані у другому розділі.

6. Встановлення системи кількісної оцінки.

У моєму дослідженні використані номінальні дані. Відповідно до категорій я підрахував частоту виявлення одиниць кодування. Такий процес дозволив визначити наявність проросійських наративів у серіалах та частоту їхньої появи.

7. Проведення пілотного дослідження.

Щоб випробувати обрані категорії я подивився один російський серіал, який були у трендах українського YouTube у березні 2023 року.

8. Кодування контенту.

Відповідно до протестованих категорій я удосконалив кодувальну схему та застосував її у подальшому дослідженні.

9. Аналіз зібраних даних.

Зібрану під час контент-аналізу інформацію я проаналізував у контексті підтвердження чи спростування висунутої на початку дослідження гіпотези та сформованих дослідницьких питань.

10. Формування висновків.

На цьому етапі я підсумував проведене дослідження.

Висновки до розділу 3

Теорії фреймінгу та порядку денного найкраще підходять саме для дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва, оскільки вони дозволяють дослідити природу впливу наративів на глядача. Вищенаведені твердження дослідників щодо теорій фреймінгу та порядку денного дозволяють використовувати ці теорії для дослідження не лише медіа, але й відеоконтенту для підтвердження чи спростування гіпотез. На мою думку, саме контент-аналіз уможлиблює використання теорій фреймінгу та порядку денного для пояснення гіпотетичного впливу російських серіалів на аудиторію з України. За допомогою контент-аналізу вдалося безпосередньо визначити визначені проросійські наративи.

РОЗДІЛ 4. ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИУКРАЇНСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ У СЕРІАЛАХ РОСІЙСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

У цьому розділі розкриті результати контент-аналізу п'ятьох російських серіалів, котрі були у трендах українського YouTube після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Під час дослідження вдалося встановити скільки разів з'являлися у російських серіалах наративи, які були викладені у попередньому розділі. Окрім цього, результати дослідження включають не лише визначені раніше наративи, але й опис загальних спостережень та аспектів, які є межуються з проросійськими наративами.

4.1. Серіали російського виробництва у трендах українського YouTube. Аналіз наративів

Чотири з досліджених серіалів поєднані у відеоряди тривалістю по близько 3 години. Ще один серіал, що потрапив у тренди YouTube, складався з однієї серії тривалістю 24 хвилини. Жанри серіалів: детектив, мелодрама, комедія. Назви серіалів також для зручності аналізу результатів були закодовані. (див. ДОДАТОК А)

Як було вказано у попередньому розділі, для проведення контент-аналізу я створив кодувальну схему та відповідні категорії. Подальший аналіз результатів дослідження заснований саме на кожній з категорій кодувальної схеми, а саме:

- Українофобія;
- Так звана «сво» ;
- Імперіалізм;
- Радянщина;
- Расизм;
- Дискримінація ЛГБТК+ спільноти;

- Гетеронормативність;
- Мізогінія;
- Бандитизм;
- Халатність;
- Російська символіка;
- Російські урядові будівлі;
- Російські топоніми;
- Інше.

Під час дослідження наявності проросійських наративів у серіалах російського виробництва я звертав увагу на слова, фрази, сцени, навколишнє середовище. Шляхом спостереження та аналізу вдалося визначити проросійські наративи.

Важливо зазначити, що російські серіали для аналізу не вибиралися цілеспрямовано. Вони були обрані з вкладок «У тренді» та «Набуває популярності». Таким чином неможливо було передбачити, які саме наративи можуть у них міститися та у якій кількості. Це дозволило дослідити «середньостатистичні» серіали, які споживає велика глядацька аудиторія.

Рисунок 4.1.

Українофобії у досліджуваних серіалах було мало. Відкритих антиукраїнських висловлювань у досліджуваних серіалах не було, проте я відмітив два моменти з серіалів. Варті уваги сцени, де нативно привласнюють українське. Так, у Серіалі 3 подають до столу український борщ, а у Серіалі 5 – говорять про радянський мультфільм, який був створений у Києві. Тобто, на підсвідомому рівні глядачам закладають у свідомість те, що українська страва та український мультфільм – російські.

Рисунок 4.2.

Чотири з п'яти досліджуваних серіалів були створені та опубліковані на YouTube у 2022-2023 роках. Проте у цих серіалах немає інформації про так звану «сво» чи учасників війни проти України. Уваги вартий момент з Серіалу 5, коли герой розповідає про те, що він був військовим, а потім тренував учасників приватних військових кампаній по всьому світу. Зауважу, що у війні росії проти України бере участь не лише регулярна армія росії, але й приватні військові компанії. Таким чином, можна припустити, що інформація про тренування бійців приватних військових компаній має зв'язок з сучасною війною в Україні.

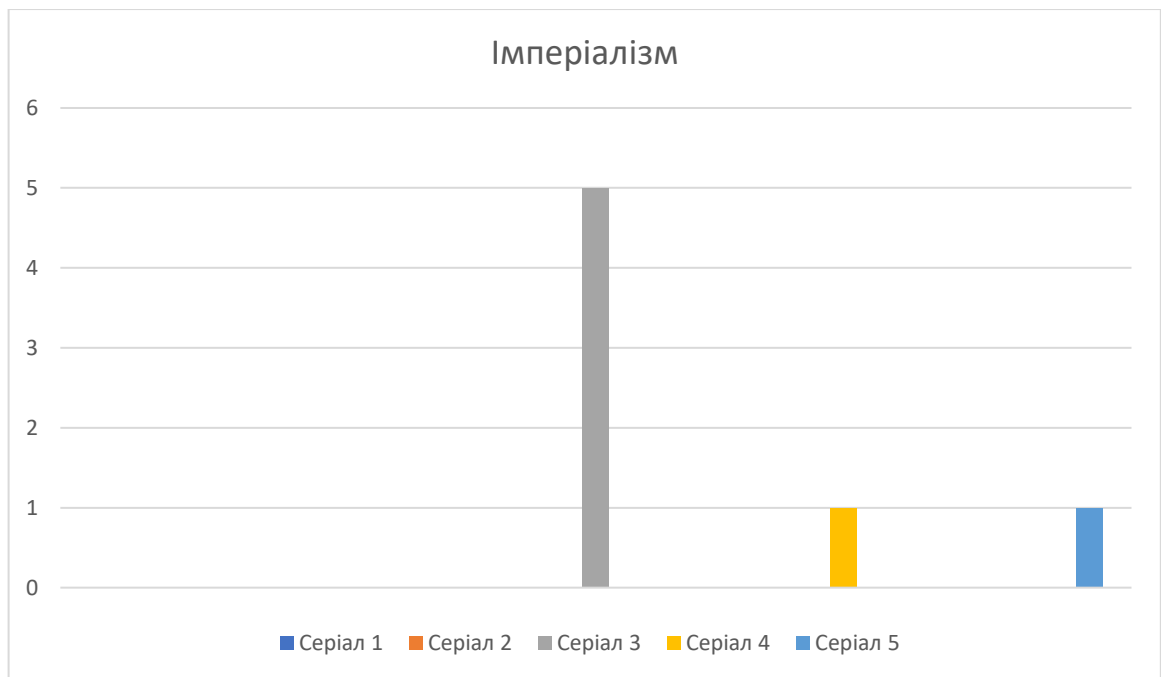

Рисунок 4.3.

Найбільше імперіалізму було виявлено у Серіалі 3, де події розгортаються у Радянському Союзі. Цей серіал був створений у 2011 році та опублікований на платформі YouTube у 2023 році. Таким чином Серіал 3 потрапив у тренди українського YouTube. У серіалі згадується ГДР та Чехія, які свого часу були країнами соціалістичного табору та знаходилися під повною чи частковою окупацією Радянським Союзом, що підкреслює імперіалістичне бачення політики. Також у серіалі багато радянської військової техніки. Варто підкреслити й те, що події серіалу розгортаються у закритому місті, яке було створене для захисту кордонів батьківщини, що окрім імперіалізму ще має ознаки підготовки російського суспільства до війни у 2014 році. Зараз російська політика будується довкола того, що всі вороги і треба боронити кордони.

Ще один приклад імперіалізму, підтримки і легалізації військових кампаній росії в інших країнах – військових експансій – є у Серіалі 5, де герой розповідає про те, що він брав участь у війні в Сирії. Підкреслюю, що цей чоловік після повернення з війни у іншій країні живе звичайне життя.

Тобто, військова агресія росії проти інших країн «нормалізується», робиться прийнятною для глядачів.

Щодо захоплення України у серіалах інформації не знайдено.

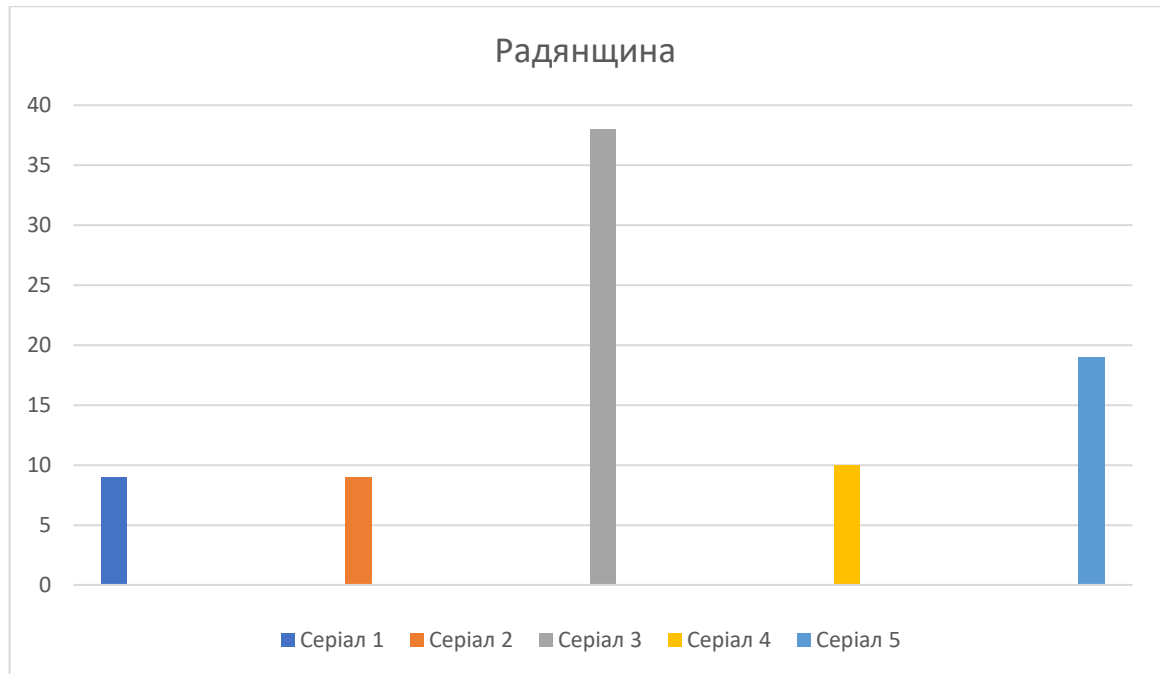

Рисунок 4.4.

Радянщина була виявлена 85 разів за все дослідження, що складає 15,10% від загальної кількості наративів. Найбільше радянщини було виявлено у Серіалі 3, що передбачувано, адже події серіалу розгортаються у часи Радянського Союзу.

Дослідження дозволило визначити, що у серіалах є як і ностальгія за Радянським Союзом, так і поширення радянського світогляду. Наприклад, у комедійному Серіалі 4 є образ чоловіка, який носить костюм з символікою СРСР та має відповідні радянські погляди на життя.

Найчастіше радянщина у досліджених серіалах російського виробництва прослідковується у зловживанні владою людьми при уряді, залагодженні справ через впливових знайомих, ностальгією за радянською музикою та мультфільмами, підлабузництвом.

Расизму у досліджуваних серіалах не виявлено. Проте у відеоряді Серіалу 5 поданий анонс іншого серіалу, де відслідковується расизм.

Оскільки цей анонс вмонтований у загальний відеоряд Серіалу 5 – я вирішив навести цей приклад як вияв расизму у серіалі.

Рисунок 4.5.

Дискримінація ЛГБТК+ спільноти була виявлена у Серіалі 4, який за жанром є комедією. Важливо те, що дискримінація ЛГТК+ спільноти у цьому серіалі переплітається з образом батька, який є прихильником СРСР. Окрім того, дискримінація демонструється не лише через гумор, але й у радикальнішій формі – батько відрікається від сина.

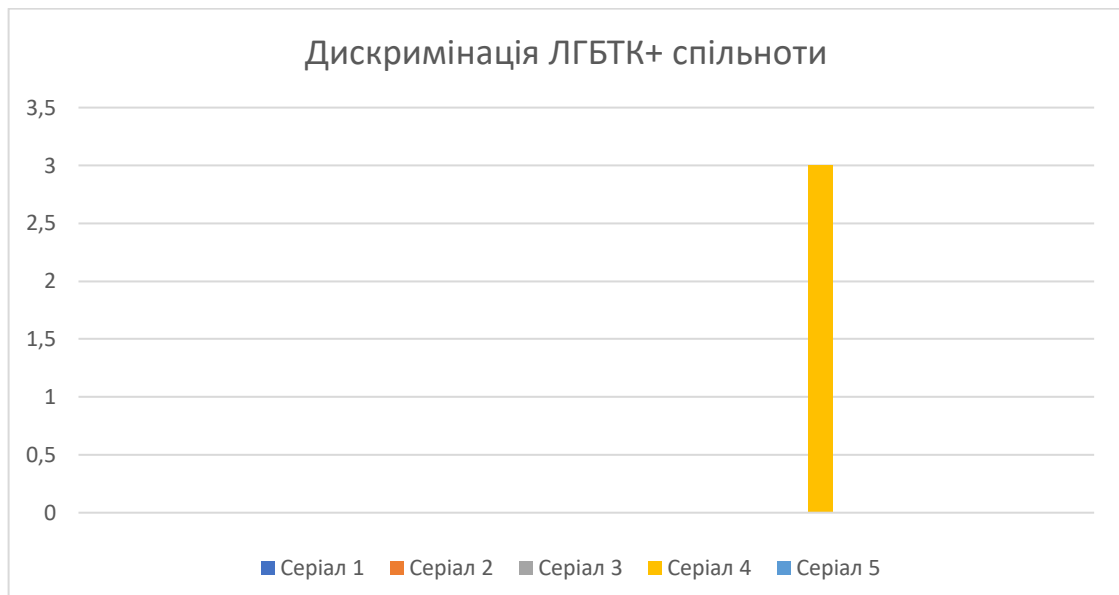

Рисунок 4.6.

Гетеронормативність значно представлена у чотирьох із п'яти серіалів. Від загальної кількості визначених проросійських наративів

гетеронормативність складає 9,46%. Гетеронормативні погляди на життя та висловлювання є у всіх чотирьох серіалах. Найчастіше гетеронормативність виявляється у формуванні образу чоловіка, як сильного, який заробляє, а жінки, як тієї, хто не працює, дбає про красу та дім. У всіх серіалах гетеронормативність у більшості випадків виявляється саме у сімейному житті та побудові стосунків. Весілля, шлюб, діти – подається як єдина можливість досягнення щастя.

Важливо зазначити, що жертвами гетеронормативності у серіалах є і чоловіки. Так, жінки чи інші чоловіки принижують чоловіків, які не відповідають загальним «нормам» гетеронормативного чоловіка. Наприклад, у Серіалі 4, коли чоловік не може виконати фізично складу працю, жінка задає риторичне питання: «Хто з нас чоловік, я чи ти?». Або у цьому ж серіалі жінка звертає увагу на те, що чоловік має косметологічний догляд за тілом.

Важливо зазначити, що гетеронормативність у досліджуваних серіалах є, на мою думку, не лише у висловлюваннях чи фразях. Можна припустити, що через призму гетеронормативності створені всі серіали. Фактично, гетеронормативність є загальноповсюдним світоглядним баченням, що, на мою думку, дуже перетинається з радянщиною. Адже, наприклад, наративи про те, що «ми всі приходимо на землю, щоб продовжити свій рід» чи про те, що обов'язково треба одружитися, бо «страшно бути самому/-ій» – це вияв не лише гетеронормативності, але й радянського світогляду.

Окрім того, гетеронормативність підкреслює принизливе ставлення до жінок та формує культуру патріархального устрою, коли всім керує чоловік, а жінка існує лише для продовження роду та виконання побутових обов'язків.

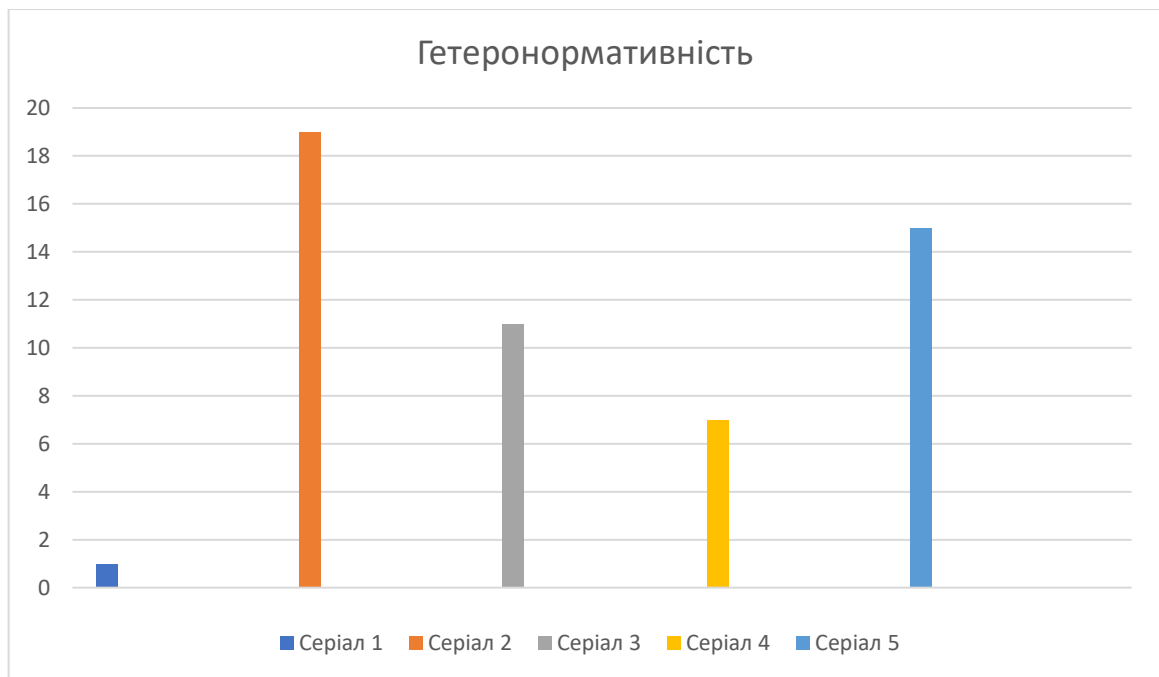

Рисунок 4.7.

Пригноблене ставлення до жінок та мізогінія є у всіх досліджених серіалах. У загальному розрізі мізогінія складає 16,70% від загальної кількості виявлених проросійських наративів.

Мізогінські висловлювання та дії є у всіх серіалах та виражаються найчастіше у твердженнях про жінок, які характеризують їх гіршими за чоловіків через фізіологічні «особливості». Наприклад, у Серіалі 4 чоловік підкреслює дружині те, що її запальний характер у поданий проміжок часу обумовлений тим, що у неї «скоро місячні».

Окрім того, у серіалах майже все насильство скоєне щодо жінок. Цікавим є протиставлення чоловіка і жінки як сильного та слабкої. У серіалах багато сцен, де чоловіки силою утримують жінок, намагаються завадити їм пересуватися попри їхню волю. Також чоловіки б'ють жінок та не несуть жодного покарання за це.

Окрім того, у серіалах відслідковується пригноблене ставлення до жінок довкола теми весілля. Жінки показані як ті, хто дуже хоче вийти заміж, а те, що чоловік одружиться на жінці – це справжнє щастя. Тобто, жінка представлена у слабшій позиції, як та, хто не може вижити без

чоловіка, а тому неодмінно має вийти заміж. Як на мене, це також перехрещується з гетеронормативністю та радянщиною.

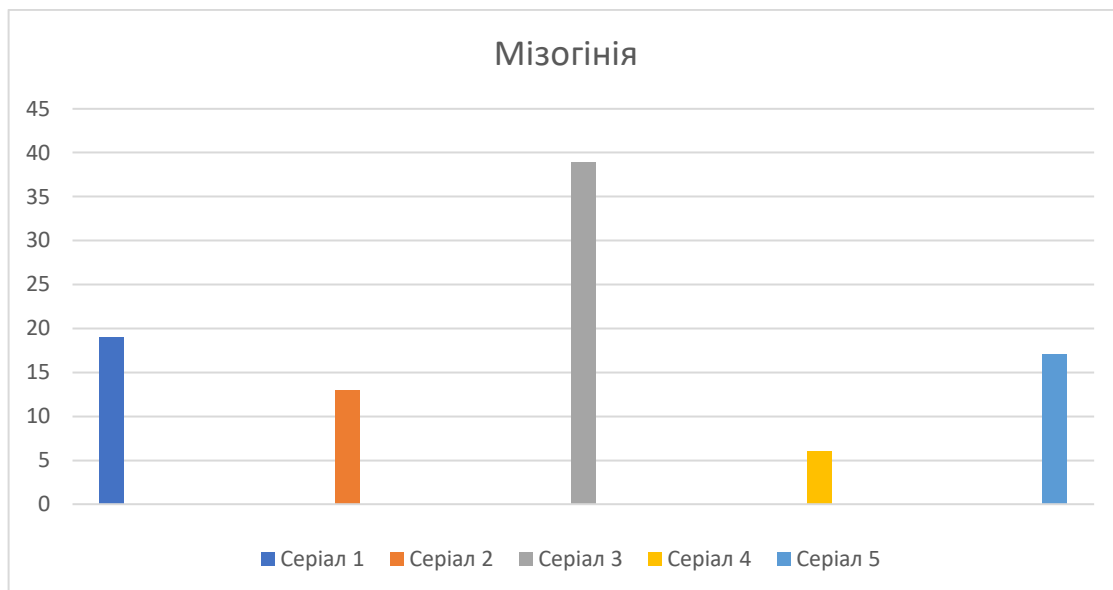

Рисунок 4.8.

За час дослідження бандитизм був виявлений 10 разів. Лише у одному з серіалів йшлося про групу бандитів. Цікавим для дослідження у попередньому розділі я зазначив «романтизований бандитизм». Його було виявлено у Серіалі 5, коли пара закоханих втікають від «всіх» у потаємний будинок, хочуть побудувати там своє щастя. Проте, коли з'являється поліція – вони починають відстрілюватися разом.

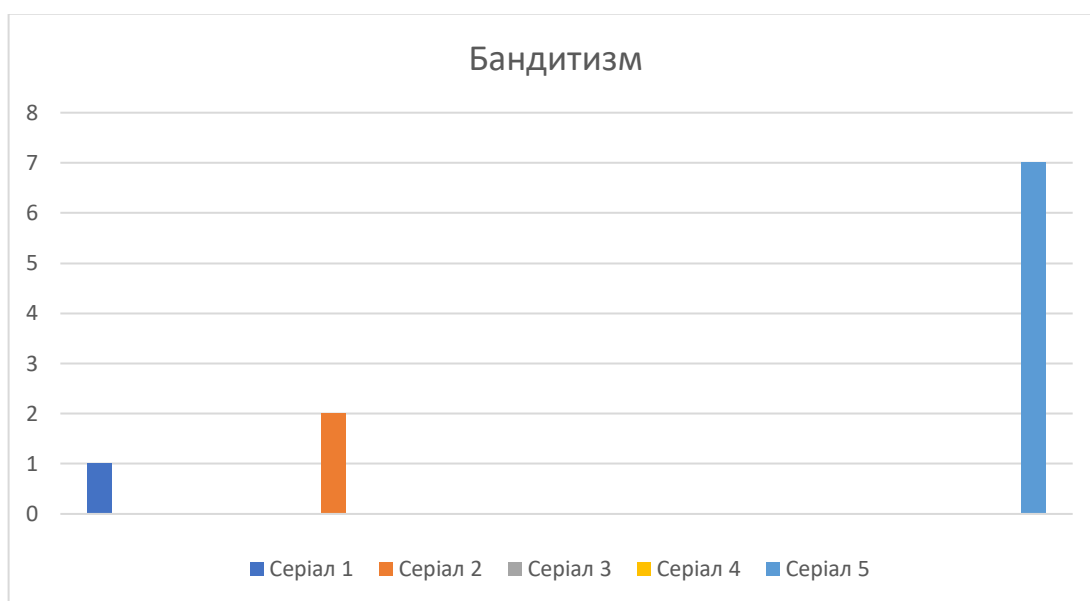

Рисунок 4.9.

Халатне ставлення до своїх обов'язків було виявлене 16 разів протягом всього дослідження. Варто зазначити, що халатність була відображена через образи поліцейських, лікарів, чиновників та військових. Цікаво те, що недбале ставлення до виконання своєї роботи толерується у серіалах. Так, наприклад, у Серіалі 1 медпрацівниця зі сміхом розповідає як її колега забув щипці у пацієнтові.

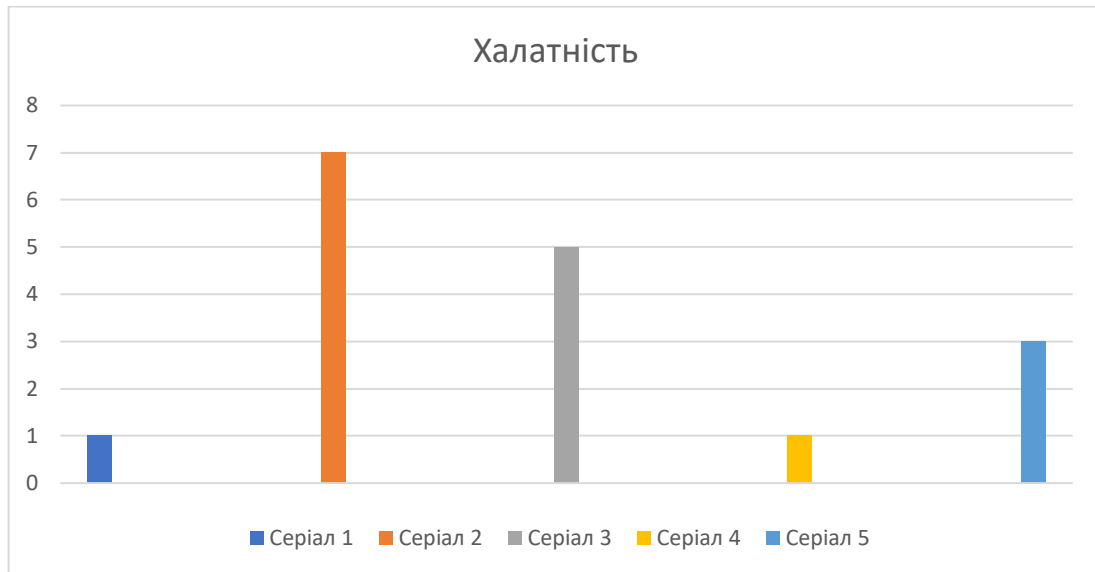

Рисунок 4.10.

Російська символіка траплялася у серіалах найчастіше – 204 рази, що склало 36,23% від загальної кількості визначених наративів.

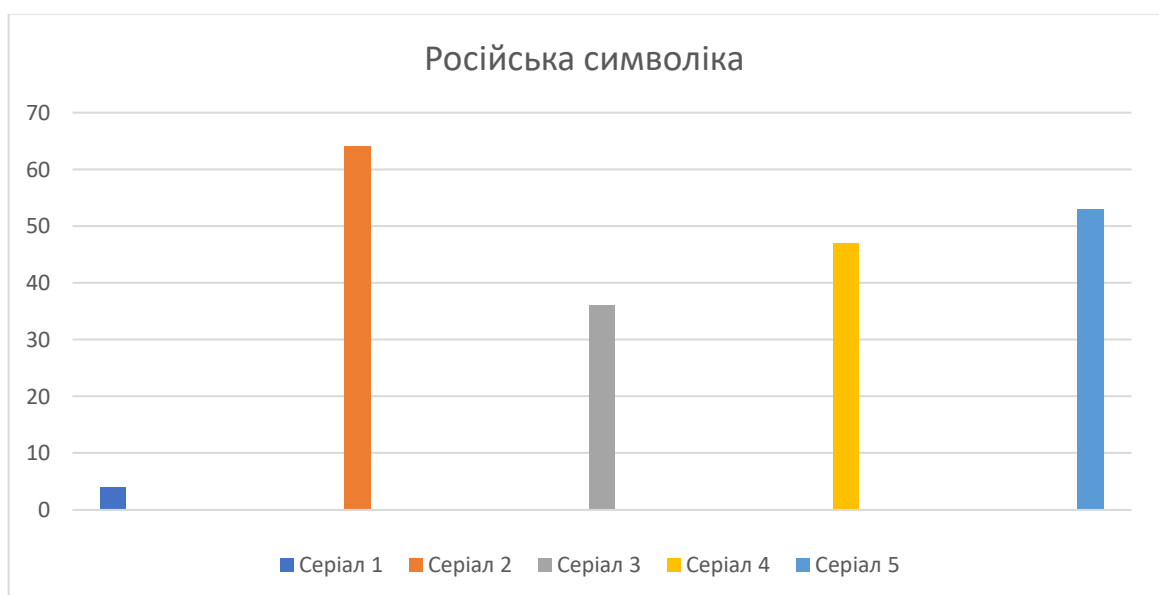

Рисунок 4.11.

Під час дослідження було визначено, що у серіалах є: російські прапори, російські герби, символи армії росії, посилання на сайти з адресою «ru», російські номери телефонів на +7, російські рублі. Також до категорії російських символів я вніс позначення СРСР, радянські слогани, плакати та номерні знаки, що не притаманні для України.

Протягом дослідження вдалося встановити закономірність додавання російської символіки у серіали залежно від джерела фінансування. За підтримки уряду росії було створено Серіал 2 та Серіал 5 і саме у них виявилось найбільше російської символіки.

Важливо зазначити, що російська символіка часто була показана на робочому одязі поліцейських. Тут варто звернути увагу на те, що не лише шеврони з російським прапором є символікою, але й сама форма. У серіалах показана форма не лише поліцейських, але й військових та спецпризначенців.

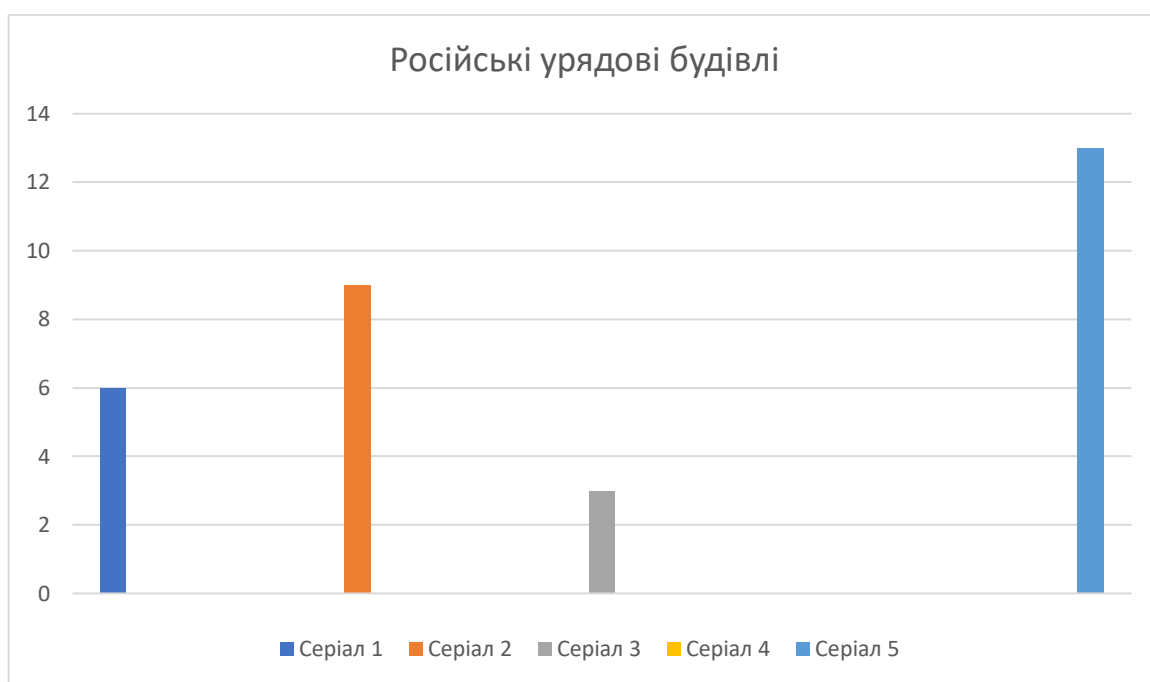

Рисунок 4.12.

У досліджених серіалах 31 раз було показано чи згадано російські урядові будівлі та структури. Найчастіше були показані будівлі РАЦСу та відділків поліції. Зауважу, що зображення російських урядових будівель

супроводжується також і російськими символами: гербом, прапором. Також, наприклад, під час церемоніалу у РАЦСі згадується російська федерація. А у поліцейських відділках згадуються статті кримінального кодексу росії.

Часто урядові будівлі не зазначені як такі, проте загальний контекст дозволяє зрозуміти, що події відбуваються, наприклад, у СІЗО чи у відділку поліції. Окремо варто звернути увагу на те, у серіалах, що були створені у 2022-2023 роках будівлі російського уряду, поліцейські відділки, лікарні та РАЦСи є «зразково-показовими». Тобто, глядачам показують лише сучасні, доглянуті будівлі, які строюють образ того, що так виглядають всі приміщення, які будуються за кошт держави.

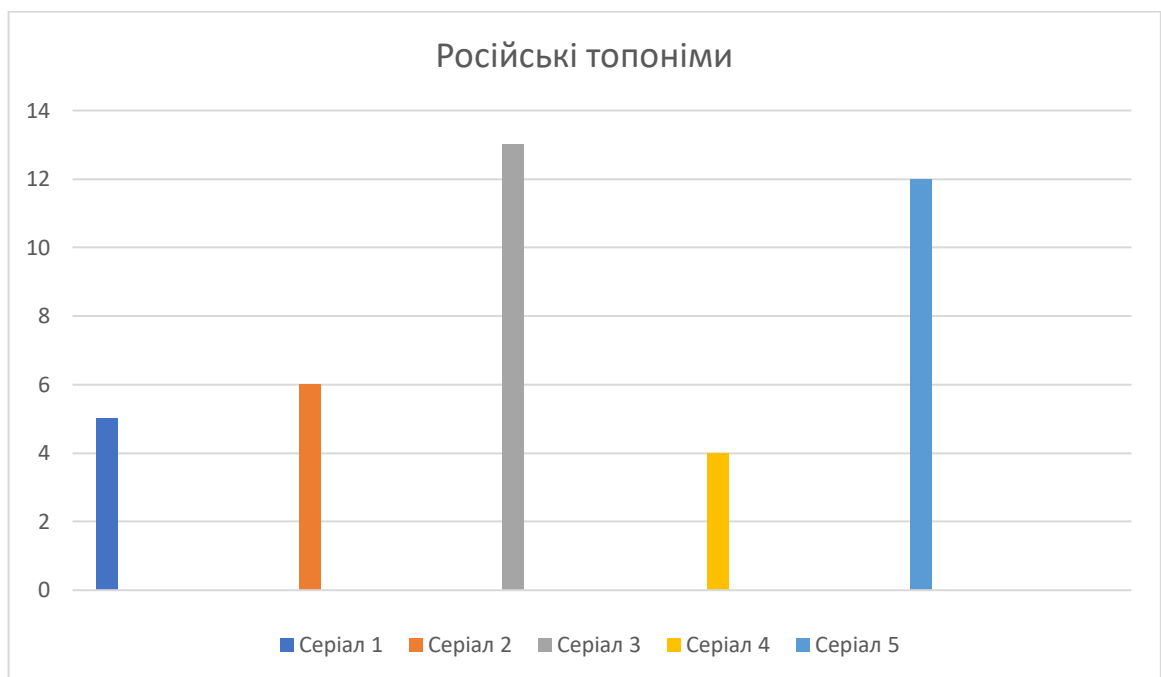
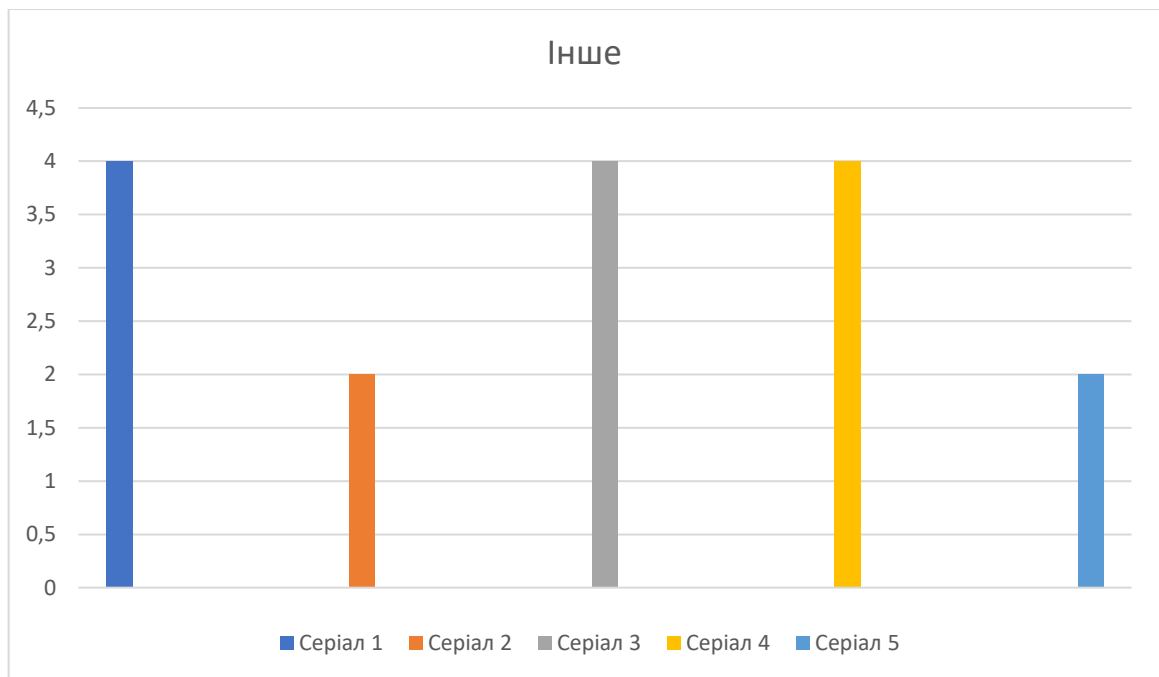

Рисунок 4.13.

Згадка російських топонімів від загальної кількості наративів складає 7,10%. У серіалах найчастіше згадується москва. Герої часто пов'язані з москвою або хочуть туди поїхати.

Категорія «Інше» була додана мною у процесі кодування, оскільки деякі мої суб'єктивні судження не могли бути віднесені до визначених для дослідження категорій.

Мою увагу значно привернуло те, що у всіх досліджених серіалах формується образ «доброї поліції». Поліцейські працюють у відремонтованих будівлях, їздять на сучасних авто та спілкуються з підозрюваними стримано, кваліфіковано та без упереджень. Також поліцейські виявляють чуйність до інших героїв. На мою думку, вищенаведене вказує на те, що серіали спрямовані на те, щоб «відбілити» образ російського поліцейського.

Також мою увагу привернуло те, що у російських серіалах просувається «культура зради». Герої зраджують одне одному, проте це толерується суспільством і подається, як норма. Це масове явище у досліджених серіалах. Історії зі зрадами у серіалах можуть мати декілька сценарних гілок, але у результаті «перемагає кохання».

Окрім того, у серіалах просувається ідея «крутості» вигідного шлюбу. Зокрема, це я відслідкував у Серіалі 2, Серіалі 3, Серіалі 4. Теза про вигідний шлюб, як на мене, пересікається з гетеронормативністю та

пригнобленням жінок. Проте важливо, що вигідний шлюб винесено на масовий рівень.

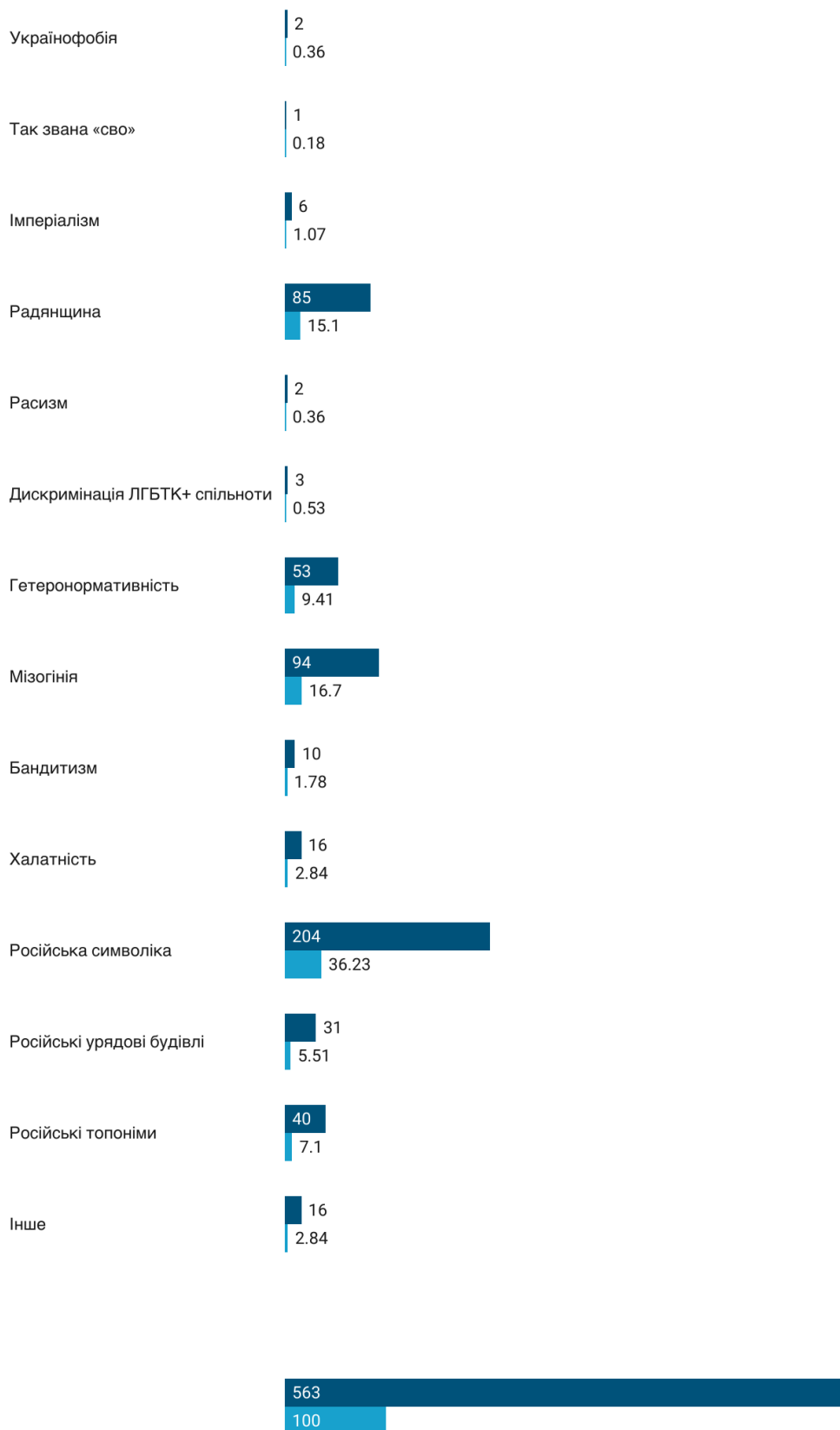
Ще одним цікавим аспектом стало те, як у Серіалі 5 розкрита інклюзивність. Людей з інвалідністю – у Серіалі 5 це була незряча дівчина – називають «інвалідами» та просувають тезу про те, що жити з людьми з інвалідністю дуже складно. Людина з інвалідністю розглядається як перепона для нормального життя.

Наступним спільним масовим явищем, яке я відслідкував у серіалах, стала «культура втечі». У чотирьох з п'яти серіалів головні герої говорять про втечу від місця та людей, де вони живуть, та про початок нового життя. Герої тікають залишаючи все, коли не можуть владнати якісь проблеми. «Втечу» розкривають як вдале рішення. Проте тема безвідповідальності у цьому контексті не розглядається. Хоча, наприклад, у Серіалі 3 за своєю коханою втікає без попередження кадровий військовий, який, фактично, цього робити не може. А у Серіалі 5 у ліс з своїм коханим втікає дівчина, родичів котрої були вбиті і велося слідство.

Важливим аспектом для подальших досліджень може також стати стереотипізація. У досліджених серіалах і досі просуваються стереотипи, наприклад, про білявок чи аферистів. У Серіалі 1 білявка представлена як розлучниця і та, хто руйнує сім'ї. Її зображено як жінку, яка шукає багатого чоловіка, робить багато косметологічних процедур і не є розумово здібною. У кінці фільму білявка виявляється аферисткою, проте залишається не покараною.

Ще один приклад безкарності аферистів представлений у Серіалі 4, де ріелтор обманює декілька сімей, прикидається, що має певні травми. Як результат – всіх обманули, а аферист відпочиває з дівчатами на пляжі. Тобто, просувається стереотип про те, що аферистам все сходить з рук, що може читатися як популяризація злочинності, оскільки вона є безкарною.

Підсумок (5 серіалів)

Created with Datawrapper

Рисунок 4.14.

Висновки до розділу 4

Всього під час дослідження п'яти російських серіалів у трендах українського YouTube було виявлено 563 проросійські наративи. Найчастіше проросійські наративи були виражені через російську символіку, мізогінію, радянщину, гетеронормативність та російські топоніми.

Певні категорії дослідження не були значно відображені у досліджуваних серіалах, проте навіть їхня незначна кількість вказує на те, що такі наративи у російських серіалах є.

Також зазначу, що створення категорії «Інше» вказує на те, що під час дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва є простір для виокремлення додаткових категорій як от, наприклад, представлення інклюзивності.

РОЗДІЛ 5

ВИСНОВКИ

Отже, метою цього дослідження було проаналізувати російські серіали у трендах українського YouTube на предмет наявності у них проросійських наративів та гіпотетичний вплив цих наративів на українців. Для розв'язання дослідницьких питань було проведено дослідження, яке включало у себе огляд літератури та попередніх досліджень, роботу з теоріями фреймінгу та порядку денного, проведення дослідження методом контент-аналізу та підбиття підсумків.

За допомогою огляду літератури вдалося розглянути історичну ретроспективу поширення пропаганди у кіно та дослідити попередні наукові матеріали і публіцистику, де досліджували саме російську пропаганду у кіно. Аналіз попередніх праць показав, що найкращим методом для виокремлення та визначення пропаганди у кіно та, зокрема, проросійських наративів є метод контент-аналізу.

Використання контент-аналізу дозволило віднайти не лише раніше досліджувані наративи, але й створити категоризацію для дослідження актуальних проросійських наративів у серіалах російського виробництва. Метод контент-аналізу був застосований, щоб відповісти на перше дослідницьке питання: Чи є проросійські наративи у серіалах російського виробництва, які є у трендах українського YouTube? Через аналіз відеоряду вдалося встановити, що проросійські наративи у серіалах російського виробництва є. Вони представлені не лише у вигляді відверто антиукраїнської пропаганди, але й сформовані на цінностях та світогляді російського суспільства.

За допомогою аспектів викладених у огляді літератури та застосування контент-аналізу вдалося значно розширити межі дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва. У процесі дослідження стало очевидно, що виокремлені категорії не покривають всі

види проросійських наративів, які представлені у серіалах російського виробництва. А тому подальші дослідження на цю тему мають перспективи для розширення.

Окрім того, вдалося підтвердити викладену у огляді літератури думку про те, що для дослідження впливу російських серіалів на аудиторію можна звертатися не лише до теорії фреймінгу, але й теорії порядку денного. Тобто, це дослідження розширило межі теоретично-методологічної бази для дослідження пропаганди та впливу проросійських наративів.

Результатом проведення контент-аналізу стало те, що вдалося визначити скільки наративів певної категорії наявні у серіалах російського виробництва. Дослідження методом контент-аналізу дозволило встановити певні закономірності поширення наративів залежно від жанру та джерела фінансування. Окрім того, вдалося встановити, що найбільше у серіалах було представлено саме російської символіки. Проте тут вдалося відслідкувати взаємозалежність наявності російської символіки та фінансування російським урядом створення кінопродукції.

Обсяг цього дослідження та дослідницьке питання є обмеженими, проте це не завадило визначити, що існують закономірності формування та поширення проросійських наративів. Серіали є успішним засобом досягнення цілі, яка формується довкола центричності росії. Обмеження цього дослідження також стосується і дослідження аудиторії, оскільки українці не готові зізнаватися у тому, що дивляться російські серіали. Очевидно, що це обумовлено повномасштабною війною з росією, а тому дослідження проросійських наративів у серіалах російського виробництва у подальшому можна удосконалювати довкола дослідження аудиторії методом проведення глибинних-інтерв'ю.

Робота над цим дослідженням дозволила поглибити розуміння значення проросійських наративів. Вдалося вкотре підтвердити те, що продукти російської кіноіндустрії містять пропаганду та мають можуть

мати вплив на українську аудиторію. Окрім того, вдалося визначити неочевидні проросійські наративи, як от, наприклад, гетеронормативність, мізогінія, халатність, радянщина.

Отже, результатом проведеного дослідження стало поглиблення вивчення диференціації проросійських наративів у серіалах російського виробництва. Визначення нових категорій дослідження наративів допомогло виокремити нові аспекти гіпотетичного впливу російських серіалів на українців. Також вдалося розширити теоретичну базу дослідження російської пропаганди та проросійських наративів. Використання контент-аналізу дало змогу кількісно визначити наявні проросійські наративи та сформулювати припущення щодо виокремлення нових категорій проросійських наративів, які можуть бути досліджені надалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ви не повірите! Відомо, скільки українців дивиться російські фільми та серіали [Електронний ресурс] // Сьогодні. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://stars.segodnya.ua/ua/stars/ukrainian/vy-ne-poverite-izvestno-skolko-ukraincev-smotryat-rossiyskie-filmy-i-serialy-1602827.html>.
2. Гендер для медій / [М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманова та ін.]. – Київ: Інститут народознавства Національної академії наук України, 2013. – 221 с.
3. Гриценко О. Декомунізація в Україні як державна політика та соціокультурне явище / Олександр Гриценко. – Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019. – 320 с.
4. Європейський досвід протидії дискримінації трансгендерів: конкурсна робота [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9762/transgender.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів про захист інформаційного телерадіопростору України», Верховна Рада України; Закон від 05.02.2015 №159-VIII.
6. Каганов Ю. Кіно та програмування архетипів «радянської людини» (1953 – 1991): українська версія / Ю. Каганов // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. / Ю. Каганов., 2019. – С. 62 – 78.
7. Канівець А. Про російське кіно не «поза політикою» для світового глядача / Анастасія Канівець. // Кіно-Театр. – 2022. – №4. – С. 42 – 44.
8. Кириченко О. Умови, які впливають на формування особи злочинця, що вчинює злочини проти громадської безпеки / О. Кириченко. //

- Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – №4. – С. 199 – 207.
9. Ковалевський В. Порядок денний: теорія і метод структурування політичної реальності / Владислав Ковалевський. // Наукові записки. – 2018. – №4. – С. 211 – 224.
10. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
11. Кромф І. Повнометражні снаряди війни: як Росія використовує кінематограф у пропаганді [Електронний ресурс] / Ігор Кромф // Суспільне Культура. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://susplne.media/266695-povnometrazni-snaradi-vijni-ak-rosia-vikoristovue-kinematograf-u-propagandi/>.
12. Лапшин С. Дефінітивний аналіз проблеми формування політичної культури студентської молоді / Сергій Лапшин. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. – 2011. – №35. – С. 246 – 251.
13. Левицький В. Пропаганда у сучасному російському кінематографі [Електронний ресурс] / В. Левицький. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12159/Levytskyi_Propahanda_u_suchasnomu.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
14. Місюн А. «”Північне сяйво”»: візуалізація нового російськогосторичного наративу / Анна Місюн. // Δόξα / Докса. – 2021. – №1. – С. 98 – 105.
15. Мужук Л. Кіно й телебачення чи троянський кінь? / Леонід Мужук. // Слово і час. – 2013. – С. 93 – 101.
16. Орлова Т. Гендерні аспекти російської агресії проти України / Т. Орлова. // Проблеми всесвітньої історії. – 2017. – №1. – С. 158 – 165.

- 17.Перхач Р. МОВНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯЦІЇ В ПРЕСІ: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ / Р. Перхач, А. Смирнова. // Молодий вчений. – 2019. – №10. – С. 186 – 189.
- 18.Петровська Ж. Ефект фреймінгу: пострадянський та західний досвід / Жанна Петровська // Вісник Львівського університету / Жанна Петровська. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. – (Журналістика; 44). – С. 172 – 178.
- 19.Політичні та ментальні засади російського імперіалізму / [І. Букрєєва, Л. Афанасьєва, Н. Глебова та ін.]. // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2022. – №30. – С. 22 – 28.
- 20.Радянщина [Електронний ресурс] // Великий тлумачний словник сучасної української мови – Режим доступу до ресурсу: <https://goroh.pp.ua/%D0%A2%D0%BB%D1%83%D0%BC%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.
- 21.Ре-візія історії. Російська історична пропаганда та Україна / [Я. Грицак, К. Галушко, Я. Примаченко та ін.]. – Київ: К.І.С., 2019. – 99 с.
- 22.Сацький П. Витоки мілітаристської свідомості російського суспільства / П.В. Сацький // Історико-політичні студії. Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. Збірник наукових праць. – К., 2015. - № 2 (4). – С. 74 – 86.
- 23.Семеній А. Антиукраїнська пропаганда у сучасному російському історичному кінематографі / А. Семеній. // Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. – 2022. – С. 83 – 86.
- 24.Семенова О. Вітчизняний кінематограф як протидія інформаційній агресії російської федерації (на прикладі історико-патріотичного

кіно) / Ольга Семенова. // Актуальне українознавство. – 2021. – №2. – С. 30 – 49.

25. СІМНАДЦЯТЕ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНЕ ОПИТУВАННЯ: ІДЕНТИЧНІСТЬ. ПАТРІОТИЗМ. ЦІННОСТІ (17-18 СЕРПНЯ 2022) [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html.
26. Теліцина М. Політична пропаганда у кіно [Електронний ресурс] / М. Теліцина. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2619/Zbirnik_stat_ei_2018-215-217.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
27. Українофобія як явище та політтехнологія: Збірник статей / НАН України. ІУАД ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; Філологічний факультет ЛНУ імені Івана Франка; Упоряд.: Гарасим Я., Гречило А., Пилипчук С., Сова А., Халак Н. – Львів, 2014. – Вип. 1. – 140 с.
28. Халатність [Електронний ресурс] // Академічний тлумачний словник української мови – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/khalatnistj>.
29. Червінська Т. Квір-сім'я: між гетеронормативністю та патріархатністю / Т. Червінська. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки.. – 2019. – №1. – С. 87 – 100.
30. Швед О. Згвалтування як зброя у війні / О. Швед, Н. Мірошніченко. – 2022. – С. 230 – 241.
31. Шведа Ю. Політичні партії. Енциклопедичний словник / Юрій Шведа. – Львів: Астролябія, 2005. – 488 с.

- 32.Що відомо про українську бабусю з червоним прапором, яку Росія зробила своїм символом [Електронний ресурс] // BBC. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61340284>.
- 33.Що дивилися в Україні на YouTube в 2021 році [Електронний ресурс] // Офіційний блог – Google Україна. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukraine.googleblog.com/2021/12/youtube-2021.html?m=1>.
- 34.Як відрізнити українських військових від російських. Пояснює ЗСУ [Електронний ресурс] // Суспільне Новини. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/211793-ak-vidrizniti-ukrainskih-vijskovih-vid-rosijskih-poasnue-zsu/>.
- 35.Chong D. FRAMING THEORY / D. Chong, J. Druckman. // Annual Review of Political Science. – 2007. – №10. – С. 103 – 126.
- 36.Cohen B. Press and Foreign Policy / Cohen., 1963. – 288 с.
- 37.De Vreese C. News framing: Theory and typology / C. De Vreese. // Information design journal + document design. – 2005. – №13. – С. 51 – 62.
- 38.Dolgoplov G. How Solntsepyok, a brutal 2021 propaganda film, primed Russians for war with Ukraine [Електронний ресурс] / Greg Dolgoplov. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://theconversation.com/how-solntsepyok-a-brutal-2021-propaganda-film-primed-russians-for-war-with-ukraine-185701>.
- 39.Doob L. Propaganda. Its psychology and technique / L. Doob. – New York: Henry Holt and Company, 1935. – 417 с.
- 40.Encyclopedia Britannica [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/propaganda>.

41. Encyclopedia Britannica [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/brainwashing>.
42. Encyclopedia Britannica [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.britannica.com/topic/racism>.
43. Gerber T. Does Russian Propaganda Work? [Электронный ресурс] / T. Gerber, J. Zavisca // The Washington Quarterly. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: [tandfonline.com/doi/full/10.1080/0163660X.2016.1204398?scroll=top&needAccess=true&role=tab](https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0163660X.2016.1204398?scroll=top&needAccess=true&role=tab).
44. Gladshtein I. How Russian Cinema Dehumanized Ukrainians and Laid the Ground for Today's War Crimes [Электронный ресурс] / Illia Gladshtein. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://ukraineworld.org/articles/russian-aggression/how-russian-cinema-dehumanized-ukrainians>.
45. Goffman E. Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience / Goffman. – Boston: Northern University Press, 1974. – 585 с.
46. Graber D. Political Communication Faces the 21st Century / D. Graber, J. Smith. – 2005. – С. 479 – 507.
47. Krippendorff K. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology / Klaus Krippendorff., 2004. – 422 с.
48. Lasswell H. The language of politics / Harold Lasswell. – New York, 1949. – 414 с.
49. Lee S. War or Peace Journalism? Asian Newspaper Coverage of Conflicts. Journal of Communication / S. Lee, C. Maslog. // Journal of Communication. – 2005. – №55. – С. 311 – 329.
50. McDermott R. Defining the “Special Military Operation”¹ [Электронный ресурс] / R. McDermott, C. Bartles // Russian Studies Series. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=777#_edn1.

51. Movies and propaganda: when movies incite hatred. Review of some famous examples [Електронний ресурс] // First media about charity by zagoriy foundation. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://media.zagoriy.foundation/en/velyka-istoriya/movies-and-propaganda-when-movies-incite-hatred-review-of-some-famous-examples/>.
52. Reese S. Setting the media's agenda: A power balance perspective / Reese. // Communication Yearbook. – 1991. – №14. – С. 309 – 340.
53. Reeves N. The Power of film propaganda: myth or reality? / Nicholas Reeves. – Лондон/Нью-Йорк: Continuum, 1999. – 276 с.
54. Russian Social Media Influence: Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe / [T. Helmus, E. Bodine-Baron, A. Radin та ін.]. – Santa Monica: RAND Corporation, 2019. – 131 с.
55. Sokolova S. Prohibition as a method of struggle against anti-ukrainian films [Електронний ресурс] / Sofiia Sokolova. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/366544848_Prohibition_as_a_method_of_struggle_against_anti-Ukrainian_films.
56. Theodorson G. A Modern Dictionary of Sociology / Theodorson. – New York: Ty Crowell Co, 1969. – 469 с.
57. Vázquez Liñán M. History as a propaganda tool in Putin's Russia [Електронний ресурс] / Miguel Vázquez Liñán. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://online.ucpress.edu/cpcs/article-abstract/43/2/167/144/History-as-a-propaganda-tool-in-Putin-s-Russia?redirectedFrom=fulltext>.
58. Veebel V. Russian propaganda, disinformation and Estonia's experience [Електронний ресурс] / Viljar Veebel. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.researchgate.net/profile/Viljar->

Veebel/publication/291814957_RUSSIAN_PROPAGANDA_DISINFORMATION_AND_ESTONIA'S_EXPERIENCE/links/56a6251808ae6c437c1add3b/RUSSIAN-PROPAGANDA-DISINFORMATION-AND-ESTONIAS-EXPERIENCE.pdf.

59. Wimmer R. Mass Media Reserch. An Introduction / R. Wimmer, J. Dominick. – Boston: Wadsworth, 2011. – 477 c.

Посилання на серіали

НОВИНКА 2023! СТАРЫЕ ЧУВСТВА И НОВЫЕ ИЗБРАННИКИ! Словно не было разлуки. ВСЕ СЕРИИ. Мелодрама	Серіал 1	https://www.youtube.com/watch?v=0fK_j-TWax4
НОВЫЙ ФИЛЬМ ТОЛЬКО ВЫШЕЛ НА ЭКРАНЫ! НА РЕАЛЬНЫХ СОБЫТИЯХ! "Загадка на Двоих. Февральская Сирень"	Серіал 2	https://www.youtube.com/watch?v=NsiRFMGAYhA
ЗАМУЖ ЗА ГЕНЕРАЛА АРМИИ! - Выйти замуж за генерала / Русские мелодрамы	Серіал 3	https://www.youtube.com/watch?v=_JowQn-Gyac
Дурдом Первая серия PREMIER	Серіал 4	https://www.youtube.com/watch?v=yFeL96ILgb0
ПРЕМЬЕРА 2023! Танцы в темноте. ВСЕ СЕРИИ. Детектив, НОВИНКА	Серіал 5	https://www.youtube.com/watch?v=TW05k33pNbA

ДОДАТОК Б

Кодувальна схема

Підсумок (5 серіалів)		
Категорія	Кількість	Відсоткове співвідношення
Українофобія	2	0,36%
Так звана «сво»	1	0,18%
Імперіалізм	6	1,07%
Радянщина	85	15,10%
Расизм	2	0,36%
Дискримінація ЛГБТК+ спільноти	3	0,53%
Гетеронормативність	53	9,41%
Мізогінія	94	16,70%
Бандитизм	10	1,78%
Халатність	16	2,84%
Російська символіка	204	36,23%
Російські урядові будівлі	31	5,51%
Російські топоніми	40	7,10%
Інше	16	2,84%
	563	100,00%

НОВИНКА 2023! СТАРЫЕ ЧУВСТВА И НОВЫЕ ИЗБРАННИКИ! Словно не было разлуки. ВСЕ		2022	
	Таймкод	Розшифровка	Підсумок
1. Чи є у серіалі прояви українофобії та негативні висловлювання проти українців?			0
2. Чи згадується у серіалі так звана «своє»?			0
3. Чи наявний у серіалі імперіалізм та заклики до військової експансії?			0
4. Чи є у серіалі радянщина?	01:00:36	«И вообще, там нужно не слать предприятие, а уничтожить его. - Подожди, но значит так нужно заказчику. - Нет, так не хорошо. Там завод, там люди работают. Понимаешь, они работают из поколения в поколение».	1
	01:04:04	«Ладно, пойдю к Михайлину – он мне должен – попрошу чтобы он Олежке дежурство поставил в субботу».	1
	01:29:39	У хороших начальников работают подчиненные.	1
	01:48:59	Сцена у лікарні. Героїня просить подружку залишити колишнього чоловіка, який потрапив у ДТП, подовше у лікарні. Підстав для цього немає. Подруга відмовляється, але потім таки виконує прохання героїні.	1
	02:10:00	Героїня отримує персональні дані людини за "трифель ручної роботи"	1
	02:11:42	А че вы в подъезде делаете, как бездомные, только позорите перед соседями меня	1
	02:12:53	Отравите меня и скажете - бабка сама померла от старости. А все для того, чтобы квартиру мою захватить и притон здесь сделаете	1
	02:39:12	Я хотела провериться, но где? Все ж прохидеи	1
	02:39:38	Он нарасхват. Но если я позволю - он внесет вас в расписание. Он мне должен	1
			9
5. Чи є у серіалі прояви расизму?			0
6. Чи присутня у серіалі дискримінація ЛГБТК+?			0
7. Чи присутня у серіалі гетеронормативність?		У серіалі історія кохання вибудовується довкола еталонної гетеронормативної родини.	1
			1
8. Чи є у серіалі пригноблене ставлення до жінок та мізогініські висловлювання?	08:00	«Врач – это мужская работа»	1
	12:28	Чоловік звертається до жінок: - «А стол тоже сами будете собирать?» - Как-нибудь соберем. - Как-нибудь – это он несколько месяцев будет разобранный валяться.»	1
	22:59	Камера фокусируется на «маленькому» сднанку, що читається як невміння «секретарки» готувати.	1
	25:05	Чоловік дивиться на жінку і каже: «Вон, кормит какой-то дрянью. Готовить то мы не умеем. Знал бы - не женился бы»	1
	23:59	«Сумка. Каждая девушка душу готова продать за такую сумку»	1
	26:56	Цілує жінку посеред коридору лікарні. Вона почувається ніяково. Чинить легкий опір.	1
	52:40	«И свадьба для меня тоже очень важна. Я хочу, чтобы все было идеально. Я же девочка»	1
	01:23:42	А ты, значит, у нас завидуешь, да? Признайся, сама ты себе такую сумку не купишь, да и подарят врятли	1
	01:24:18	А я летом в бутике работала. Не у всех же богатый папочка.	1
	01:24:43	А ты знаешь какая вероятность выйти замуж после 40? На 20 процентов меньше, чем быть похищенной инопланетянами.	1
	01:31:14	Вам же папа деньги на сумку дал. Дал? Он же вас сожернит	1
	01:33:11	Я родилась в бедной семье. Мне нужно было как-то выживать и я пошла в эскорт.	1
	01:37:16	Я твоя дочь, а эта кукла тебе никто.	1
	02:08:24	Милая, не вмешивайся, когда мужчины дежурят торты.	1
	02:22:25	Не свой, а своего спонсора	1
	02:30:29	Я запрещаю тебе на правах будущего мужа	1
	02:53:25	А потом он начал меня бить	1
	02:53:27	Героїня випиває вино зі снодійним і втрачає свідомість. Чоловік ловить її і цілує, поки вона без свідомості.	1
	03:11:29	Чоловік прив'язує героїню до ліжка і починає бити	1
			19
9. Чи показаний у серіалі бандитизм?	58:54	Главному герою пропонуют новый проект. Людина купила завод, щоб отримати громадянство. Зараз заводу хоче позбутися, але не продавати, а вивести активи і оголосити банкрутство, щоб уникнути сплати податків.	1
			1
10. Чи відслідковується у серіалі халатне ставлення героїв до своїх обов'язків?	01:03:04	«Ну забыла, ну и что. С кем не бывает? Помнишь наш друг хирург забыл щипцы в пациенте». (Смеется)	1
			1
11. Чи у серіалі російська символіка: прапор, герб, георгіївські стрічки?	37:19	Штамп з гербом РФ	1
	01:30:27	Штамп з гербом РФ	1
	01:37:29	Номерный знак з прапором РФ	1
	02:43:30	mail.ru	1
			4
12. Чи показані у серіалі російські урядові	01:29:58	ЗАГС	1
	02:10:22	Текст: Российский государственный университет	1
	03:06:32	Будівля поліції	1
	03:07:48	Будівля поліції	1
	03:08:12	Будівля поліції. Текст "МВД России"	1
	03:16:26	ЗАГС/ В соответствии с российским законодательством	1
			6
13. Чи є у серіалі російські топоніми?	42:34	Ярославль – Москва	1
	01:54:03	Я в больнице в Ярославле	1
	02:02:55	Надо ехать в Москву	1
	02:10:22	Текст: РФ, Москва	1
	02:35:33	Киевский вокзал	1
			5
Інше		Історія про типову гетеронормативну сім'ю. дочка намагається знову звести розведених батьків.	1
		Вживається образ блондинки-секретарки, яка завабила чоловіка.	1
		Вродлива блондинка-секретарка виявилася шахрайкою.	1
		Радянське оздоблення квартири.	1
			4
			50

[illegible]

[illegible]

[illegible]